

UNIVERZITET SINGIDUNUM

DEPARTMAN ZA POSLEDIPLOMSKE STUDIJE I MEĐUNARODNU

SARADNJU

Studijski program: Poslovna ekonomija

MASTER RAD

Oblici kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima

Mentor:

Prof. dr Kosana Vićentijević

Student:

Aleksandra Stojanović 400167/2013

Beograd, 2015. godine

Sadržaj

I.	Uvod.....	4
II.	Metodologija društvenih istraživanja	6
	Predmet istraživanja	7
	Značaj i cilj istraživanja	8
	Hipoteza istraživanja	8
	Metode i klasifikacija naučnih istraživanja.....	9
	Analiza faktora okruženja	11
III.	Pojam forenzičke revizije i forenzičkog revizora.....	16
	Razlika između forenzičke revizije i tradicionalne revizije.....	17
	Vrste kriminalnih radnji	19
	Podela kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima	19
	Ciljevi forenzičke revizije	21
	Crvene zastavice i detekcija prevara	21
	Lažno finasijsko izveštavanje	22
	Revizorski programi kontrolnih i suštinskih testova lažnog finasijskog izveštavanja.....	24
	Izveštaj forenzičke revizije	24
IV.	Privredni kriminal u Republici Srbiji.....	27
	Osnovni pojmovi u računovodstvu i reviziji.....	27
	Karakteristike belih okovratnika	28
	Krivični zakonik Republike Srbije	29
	Slika privrednog kriminala u Republici Srbiji, 2004-2012. godine	30

Pravna lica – učinioci privrednih prestupa.....	31
Suzbijanje kriminala.....	32
Dela privrednog kriminala vezana za lažno finansijsko izveštavanje.....	35
V. Privredni (finansijski) kriminal u Crnoj Gori, Bosni i Hrvatskoj	38
Osnove privrednog kriminala u zemljama Zapadnog Balkana.....	38
VI. Krivični Zakonik Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske	44
Krivična dela maloletnih i punoletnih lica u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj	48
VII. Zaključak.....	58
VIII. Literatura	61

I. Uvod

''Krivična dela su sva dela zakonom predviđena kao takva, ona su skrivljena i protivpravno urađena. Svako činjenje ili nečinjenje definisano zakonom kojim se ugrožavaju društvene vrednosti na koje društvo reaguje zakonom definisanim krivičnim sankcijama.'' (Krivični zakonik Republike Srbije)

Prema najširoj podeli, kriminal možemo razvrstati u nekoliko kategorija:

1. Imovinski kriminal
2. Privredni kriminal
3. Kriminal belog okovratnika
4. Politički
5. Saobraćajni
6. Ekološki
7. Elektronski

Itđ.

Imovinski kriminal je ujedno i najrasprostranjeniji i najširi vid kriminala. Kriminalne radnje su u vezi sa materijalnim vrednostima: novcem, HOV, nekretninama, rudama plemenitih metala, itd. Pojam sa kojim se susrećemo kroz istraživanje u ovom radu jeste *privredni kriminal* koji obuhvata sva izvršena krivična dela, odnosno ona koja su protiv privrednog sistema jedne države. U suštini se ne razlikuje mnogo od imovinskog.

Još jedan pojam koji je predmet istraživanja jeste *Kriminal belog okovratnika* (white collar crime). Kriminal belog okovratnika su nedela počinjena od strane ljudi u odelu, sa visokim društvenim ugledom, onih koji krađu olovkom i kompjuterima, umesto fizičkih stvari. *''Zločin belog okovratnika ostavlja mrlje od mastila, umesto mrlja od krvi''* (Stanišić, M., Revizija, str.189, Beograd, 2012., Univerzitet Singidunum)

Politički kriminal definiše svako ugrožavanje funkcionisanja države, stabilnosti poretka, zloupotrebe ili ugrožavanje ljudskih prava i slobode...

Ljudi mogu da steknu sredstva legalno ili ilegalno. Ukoliko je u pitanju sticanje sredstava na legalan način onda je društvo prihvatilo način kompenzovanja za doprinose koje daju, a ilegalno

kada ljudi nanose određenu štetu za organizaciju ili instituciju, odnosno ljudima koji u njima rade ili samoj organizaciji ili instituciji, a to rade za svoju korist.

U finansijskim izveštajima, kriminalne radnje su definisane kao nameran čin koji izvršava neko lice, ili više lica, a to mogu biti čak i rukovodioci, zaposleni ili neka treća lica. Pod kriminalnom radnjom spadaja obmanjivanje, a u cilju sticanja protivzakonite ili nepravedne koristi, koje doprinosi štetu ljudima koji rade ili čak i samoj organizaciji i instituciji.

U Republici Srbiji slika kriminala se odražava velikim brojkama. Zanimljivo je to da veliki broj krivičnih dela ostane neotkriven, ili ako je otkriven, se ne izrekne nikakva sankcija. Mali je procenat slučajeva u kojima je pokrenut krivični postupak.

II. Metodologija društvenih istraživanja

Na početku rada ćemo se upoznati sa osnovnim pojmovima metodologije društvenih istraživanja. Tok naučnog istraživanja je sledeći:

1. Definiše se predmet istraživanja (svako istraživanje počinje od problema koji se istražuje).

U našem slučaju, problem od kog polazimo jesu kriminalne radnje u finansijskim izveštajima u Republici Srbiji i njihovo suzbijanje, dok je predmet istraživanja forenzičko računovodstvo, privredni kriminal i teorije o kriminalu i belim okovratnicima.

2. Pregled literature i ranijih istraživanja (upoznavanje sa postojećim istraživanjima istog problema).

Zakon u Republici Srbiji nije najbolje definisan, i kao takav, u privrednom kriminalu zakonom je pokriveno kreativno računovodstvo. Poslednjih godina privredni kriminal počeo je da se istražuje više. Forenzičko računovodstvo je sve popularnija grana ekonomije i samim tim postoji veliki broj autora koji analiziraju forenzičko računovodstvo, a Zakoni u Republici Srbiji definišu privredni kriminal i kriminalne radnje.

3. Postavlja se hipoteza.
4. Izbor istraživačkih metoda (kako će se prikupljati materijal za istraživanje).
5. Prikupljaju se podaci i sprovodi istraživanje (podaci moraju biti u vezi sa hipotezom istraživanja. Svaki vid pribavljanja ili sakupljanja podataka se vrednuje, na određeni način se ti podaci kasnije klasifikuju i na osnovu njih se dalje meri opravdanost hipoteze).
6. Naučni opis i tumačenje rezultata (cilj je stvaranje što tačnije slike pojave koja se istražuje, izvođenje zaključka iz prikupljenih podataka).
7. Naučno objašnjenje i izveštavanje o nalazima istraživanja (najvažnija faza u procesu istraživanja, kakav je njihov značaj).

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu jesu kriminalne radnje u finansijskim izveštajima. Međutim, da bi se došlo do kriminalnih radnji potrebno je izučiti forenzičko računovodstvo i njegovu ulogu u rešavanju kriminalnih radnji i sprečavanju istih. Pored toga, potrebno je poznavati privredni kriminal i teorije o kriminalu i belim okovratnicima. Jako je bitan pojam kriminal u Republici Srbiji i njegovo suzbijanje za dalji tok istraživanja, kao i zakoni u našoj zemlji koji će biti pomenuti u istraživanju. Ova tema je iz dana u dan sve aktuelnija, što je i razlog odabira ove teme za analizu.

U današnje vreme, vreme razvitka informatike, sve su više prisutnije prevare i nezakoniti poslovi, kako u reviziji, tako i u računovodstvu i u finansijskim sektorima, i samo rukovodstvo mora da bude svesno tog rizika, da vrši kontrole što je više moguće, kao i to da otkrije prevaru što je pre moguće. Na osnovu toga se kreće od osnovnih pojmova u računovodstvu i reviziji jer je za ovu temu jako bitno ustanoviti šta je to omaška, nepravilnost, nezakonski postupci, prevara, potkradanje, pronevera, greške i sve ono za šta je vezano forenzičko računovodstvo i kriminal u privredi.

Predmet ovog rada jesu i beli okovratnici, tačnije čitaoci će moći da se upoznaju sa ovim terminom kao i karakteristikama koje on nosi. Beli okovratnici su najčešće neupadljivi, stapaju se sa okolinom, radnici su od poverenja, izdaju naređenja i imaju pristup velikim svotama novca. Upravo se oni vezuju za pronevere i prevare u privredi, tačnije u računovodstvu i reviziji.

Kao polazna tačka pomenutih postupaka dovodi nas do pogrešnog ili lažnog prikazivanja finansijskih izveštaja, a samo finansijsko izveštavanje je dužno da obezbedi određene informacije o performansama određenog društva, a ukoliko se određene stavke u bilansima pogrešno prikažu, to dovodi i do negativnog formiranja mišljenja u privrednom društvu, a sama pronevera dovodi do forenzičkog računovodstva. Zakon u Republici Srbiji nije najbolje definisan, i kao takav, u privrednom kriminalu zakonom je pokriveno kreativno računovodstvo. Poslednjih godina privredni kriminal počeo je da se istražuje više. Forenzičko računovodstvo je sve popularnija grana ekonomije. U Srbiji ova disciplina nije razvijena, iako je otkriveno puno prevara, samo mali procenat slučajeva u kojima je pokrenut krivični postupak, što je još jedan od razloga aktuelnosti ove teme.

Značaj i cilj istraživanja

Značaj istraživanja se ogleda u pronalaženju kriminalnih radnji, kako u privredi, tako i u finansijskim izveštajima. Forenzičko računovodstvo predstavlja bitnu temu današnjice jer se njime mogu otkriti nezakonite radnje, a forenzičari računovođe su ti, koji, pomoću alata, tehnika, i raznih modela otkrivaju i rešavaju razne slučajeve u sklopu manipulacija, prevara, pronevera i sličnih radnji u privredi, a najviše u finansijskim izveštajima. Privredni kriminal spada u jednu od najtežih grana kriminala u našoj zemlji, a u istraživačkom delu rada se pominje i privredni kriminal u susednim zemljama: Bosni, Crnoj Gori i Hrvatskoj kako bi se poredili podaci sa Republikom Srbijom.

Ciljevi istraživanja su naučni i društveni. Naučni cilj rada se ogleda u povezanosti svih elemenata sadržanih u radu počev od osnove računovodstva, preko kriminalnih radnji u računovodstvu, kao i kriminalnih radnji u privredi, da bi se došlo do forenzičkog računovodstva i drugog cilja. Drugi cilj jeste društveni cilj koji predstavlja prikaz trenutne situacije privrede i računovodstva u Republici Srbiji kroz sliku privrednog kriminala u Srbiji i na koji način Zakon reguliše i kažnjava tu pojavu, gde se kroz istraživanje forenzičkog računovodstva dolazi do analize određenih društava u Srbiji i njihovih finansijskih izveštaja. Za društveni cilj ovog rada je bitno pomenuti da se istraživanje odnosilo na privredni kriminal u Bosni, Crnoj Gori i Hrvatskoj i gde se utvrdilo koji vid kriminala je najveći u ovim zemljama, kao i to koliki je broj krivičnih dela (maloletnih i punoletnih lica) ostvaren u ovim zemljama. Na osnovu istraživanja se jasno može videti da je Republika Srbija imala mnogo veći broj prijavljenih počinitelja krivičnih dela nego pomenute države, u sklopu istraživanja.

Hipoteza istraživanja

Hipoteze su samo misaono objašnjenje objektivne stvarnosti koje još nije provereno činjenicama te iste stvarnosti. (*Miljević, M., Metodologija naučnog rada, str. 23. Pale, 2007., Filozofski fakultet-Univerzitet u Istočnom Sarajevu*) Hipoteza je pretpostavka o tome kako bi se moglo odgovoriti na postavljeni problem. Uslovi za hipotezu su da mora biti: primenjena na problemu, jasna, nedvosmislena, postavljena na način koji dozvoljava negaciju i proverljiva.

Glavna hipoteza u radu je: *Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima spadaju u krivična dela počinjena u privredi, gde su zemlje Balkana najviše pogođene privrednim kriminalom, od kojih Republika Srbija ima veći broj krivičnih dela nego ostale zemlje (Bosna, Crna Gora i Hrvatska).*

Sporedne hipoteze su:

Postoji puno oblika kriminalnih radnji, od kojih je privredni kriminal najrasprostranjeniji, pogotovo pranje novca, mito i korupcija i kriminalne radnje u finansijskim izveštajima.

- I. Forenzička revizija i forenzičko računovodstvo jesu odgovor profesije na detekciju i istraživanje lažnog finansijskog izveštavanja kao preventivni pristup nezakonitih kriminalnih radnji, s' ciljem sprečavanja ili makar smanjenja stope privrednog kriminala u Republici Srbiji.
- II. U Republici Srbiji nema puno ovlašćenih istraživača prevara koji bi detektovali kriminalne radnje u finansijskim izveštajima.
- III. U Republici Srbiji postoji nekoliko kategorija prevara u finansijskim izveštajima, od kojih su najviše prisutne prevare zaposlenih lica, kupaca, dobavljača, poslodavaca, a Krivični Zakonik Republike Srbije definiše kriminalne radnje.
- IV. Mito i korupcija kao oblik finansijske prevare se najviše mogu naći u zemljama Zapadnog Balkana pogotovo u Bosni i Srbiji i Crnoj Gori.

S' obzirom na to da je tema vezana za kriminalne radnje u finansijskim izveštajima i privredni kriminal, odlučili smo se za kvalitativno i kvantitativno istraživanje. Kvantitativna pružaju brojčani opis putem statističke analize i sažimanja izvornih podataka, dok se kvalitativna ne oslanja na statistiku, već na nenumerički opis.

Metode i klasifikacija naučnih istraživanja

Nauka o metodama, i deo logike koji se bavi proučavanjem saznavnih metoda naziva se metodologija, s ciljem da propisuje organizacijska, strateška i tehnička pravila o tome kako treba da se radi u nauci kako bi njeni rezultati bili valjani. (Miljević, M., *Metodologija naučnog rada*, str. 12-13., Pale, 2007., Filozofski fakultet-Univerzitet u Istočnom Sarajevu)

Postoji veliki broj klasifikacija metoda naučnih istraživanja. Postoje opšte, specijalne, naučne metode... U ovom radu najbitniji je naučni metod koji obuhvata jedinstvo: logičkih načela i pravila, teorijskih saznanja o stvarnosti, praktičnih radnji i tehničkih sredstava koja se primenjuju u istraživačkoj delatnosti. Opšte naučne metode koje se mogu koristiti pri izradi naučno-istraživačkog rada su: (Miljević, M., *Metodologija naučnog rada*, str. 147., Pale, 2007., *Filozofski fakultet-Univerzitet u Istočnom Sarajevu*)

1. Hipotetičko – deduktivna metoda,
2. Deduktivna metoda,
3. Statistička metoda,
4. Metoda modelovanja,
5. Aksiomska metoda,
6. Analitičko – deduktivna metoda,
7. Komparativna metoda.

Najčešći kriterijumi za klasifikaciju naučnih metoda su opštost i upotrebljivost. Klasifikuje se dalje na:

- Osnovne metode, gde spadaju analiza, sinteza, dedukcija, indukcija itd. Ove metode su osnovi svih drugih metoda, i zato ih nazivamo osnovnim.
- Opšte-naučne metode su one koje se mogu implementirati u svim naukama. Tu spadaju statistička metoda, analitičko-deduktivna metoda i hipotetičko-deduktivna.
- Posebne metode pojedinih grupa nauke
- Metode prikupljanja podataka (kao i obrada, i sređivanje podataka na osnovu kojih se kasnije izvodi zaključak) gde spadaju ispitivanje, posmatranje, eksperiment, metod analize sadržaja i metod studije slučaja.

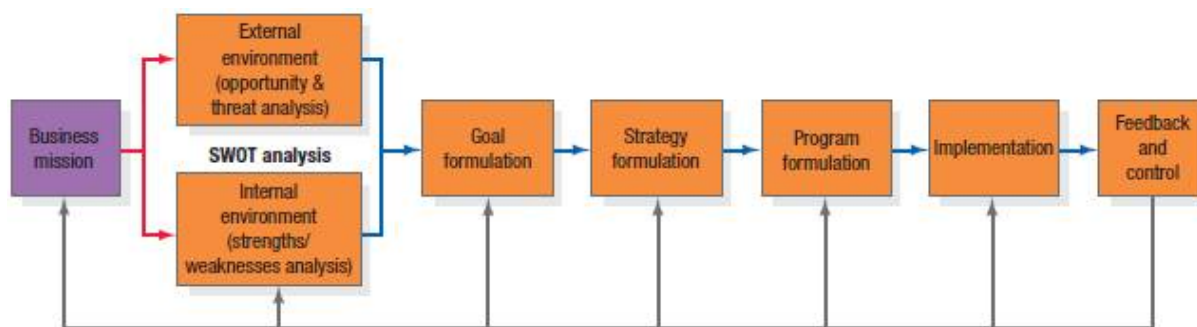
Kod metode prikupljanja podataka u istraživanju u ovom radu najviše su korišćene metoda analize sadržaja i statistička metoda za analizu privrednog kriminala u zemljama Zapadnog kriminala. Od opštih metoda korišćena je metoda analize, indukcije i dedukcije, jer se polazi od samih početaka preko kriminalnih radnji, forenškog računovodstva i privrednog kriminala u Republici Srbiji. Polazi se od opšteg ka pojedinačnog, i od pojedinačnog ka opštem u teorijskom delu rada.

Analiza faktora okruženja

Kada se analizira čitava ekonomija, analiza se vrši na makro i mikro nivou, a tako je u marketingu, gde se marketing okruženje može posmatrati takođe na mikro i makro nivou. Ukoliko se analizira mikro okruženje onda se posmatraju potrošači, dobavljači, konkurenti, posrednici, javnost...; ukoliko se analizira makro okruženje onda analiziramo prirodu, kulturu jednog društva, čitavu privredu, politiku, demografiju, pravo, tehnologiju....

Na osnovu svega rečenog postoji nekoliko bitnih strategijskih analiza koje pomažu menadžerima pri analizi tržišta ili određenog preduzeća, tu su analiza okoline, analiza preduzeća, metode strategijske analize, interna analiza preduzeća, analiza poslovnih funkcija. Od svih analiza, za privredni kriminal, kao glavu temu ovog rada, najvažnije je uzeti analizu faktora okoline, tj. PEST analizu koja najčešće meri tržište. Pored PEST analize postoji i SWOT analiza koja meri snage, slabosti, šanse i pretnje određene kompanije. Svaka poslovna jedinica mora da definiše svoju misiju u okviru šire misije svake kompanije, što prikazuje slika 2.

Slika 1 – Poslovna jedinica - Strateško planiranje – Proces

**Izvor: Kotler P., Keller K.L., Marketing Management, 14th edition, str. 48., 2012., Upper Saddle River, Prentice Hall, New Jersey*

Ukupna procena privrednog društva kroz prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje naziva se SWOT analiza. To je način praćenja spoljnog i unutrašnjeg marketing okruženju, dok se za eksterno okruženje bavi analiza eksternog okruženja (mogućnosti i pretnje), gde poslovnu jedinicu moraju pratiti ključne makroekonomske snage i značajni faktori mikrookoline kako bi uticali na sposobnost privrednog društva da zaradi profit. Na ovaj način bi trebao da se uspostavi marketing obaveštajni sistem za praćenje trendova i važnih događaja, i da se prate mogućnosti i

pretnje na tržištu. (Kotler P., Keller K.L., *Marketing Management, 14th edition, str. 48., 2012., Upper Saddle River, Prentice Hall, New Jersey*)

Dobar marketing je umetnost pronalaženja, razvoja, i profitiranja od pomenutih mogućnosti. Upravo te mogućnosti predstavljaju područje gde potrebe i interesi potrošača kao i njihova satisfakcija zavise od profita privrednih društava, a za to postoje tri glavna izvora tržišnih mogućnosti: (Kotler P., Keller K.L., *Marketing Management, 14th edition, str. 48., 2012., Upper Saddle River, Prentice Hall, New Jersey*)

- Prvi je da se ponudi nešto čega ima malo ili nema uopšte na tržištu.
- Drugi je da se proizvede proizvod ili usluga koji su novi ili unapeđeni.
- Treći je da marketari moraju biti dobri stručnjaci da prepoznaju nove mogućnosti.

Na osnovu SWOT analize, u okviru privrednog kriminala može se zaključiti sledeće:

- Snage: Zakonska regulativa kroz Krivični zakon Republike Srbije, kao i regulativa za svaki kriminal naveden u zakoniku.
- Šanse: Da se unapredi regulativa.
- Slabosti: Loše sprovođenje pomenutih regulativa.
- Mogućnosti: Razvijanje interne i eksterne revizije, razvijanje forenzičkog računovodstva i finansijskog tržišta.

PEST analiza se koristi za poslovna i strateška planiranja, za marketing razvoj, planiranje i istraživanje određenih proizvoda i ona pomaže da se sagleda situacija i da se kreiraju moguće strategije na tržištu i njeni faktori su eksterni. PEST analiza jeste analiza političkih, ekonomskih, društvenih i tehnoloških faktora koja se može primeniti na glavnu temu rada – privredni kriminal u Republici Srbiji.

a) Politički faktori analize:

- Privredni kriminal u našoj zemlji je regulisan Krivičnim zakonikom koji sadrži sva krivična dela, koja su regulisana posebnim zakonima u našoj zemlji, npr. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Srbija se već duže vremena suočava sa posebnim problemom u političkom životu, a to je pojava enormnog broja političara, egzistencijalno vezanih za brojne političke stranke. Neosporno je da su lica čije je

osnovno zanimanje politika u najvećoj meri podložna mitu i korupciji, odnosno pranju novca nego drugi građani.

- Što se tiče poreskog sistema, poreski sistem Republike Srbije, u skladu sa Zakonom o porezu na dohodak građana, porez plaćaju sva fizička lica koja ostvaruju dohodak na teritoriji Republike Srbije. Porez se plaća na sve izvore prihoda, sem na one koji su zakonom izuzeti. Poreski obveznici su rezidenti Republike koji dohodak ostvaruju na teritoriji Republike, kao i u drugoj državi, i nerezidenti koji dohodak ostvaruju na teritoriji Republike. Poreske stope na dohodak građana prema zakonu kreću se između 10 i 20% u zavisnosti od vrste prihoda. Poreski obveznik je, prema Zakonu o porezu na dobit pravnih lica, svako privredno društvo koje je osnovano radi obavljanja delatnosti a u cilju sticanja dobiti. Poreski obveznik je rezident Republike koje dobit ostvaruje na teritoriji Republike, ali i izvan nje, kao i nerezidenti koji ostvari dobit na teritoriji Republike preko poslovne jedinice koja se nalazi na teritoriji Republike. Poreska stopa na dobit pravnih lica iznosi 15%. PDV je opšti porez na potrošnju. On se obračunava na pužanje usluga, odnosno na isporuku dobara u svim fazama proizvodnje i prometa, kao i na uvoz dobara. Predmet oporezivanja su promet dobara i usluga na teritoriji Republike kao i uvoz dobara. Poreske stope iznose 10% (posebna stopa) i 20% (opšta stopa).

b) *Ekonomski faktori analize:*

- Privredni kriminal jeste regulisan Zakonom, međutim, novčano i tržište kapitala u našoj zemlji je nerazvijeno i samim tim dovodi do toga da se mogu dešavati kriminalne radnje, a u prethodnoj temi se može jasno videti da ni interna revizija, kao jedna od važnih faktora uticaja na prevare u finansijskim izveštajima, nije razvijena, dolazimo do toga da su ekonomski faktori koji utiču na privredni kriminal jako visoki, iz razloga nelikvidnosti našeg tržišta i nedovoljne razvijenosti revizije (kako interne, tako i eksterne).
- Privredna kretanja u Srbiji u 2014. godini karakteriše: pad privredne aktivnosti; niska inflacija; neznatno smanjenje spoljnotrgovinskog deficita, usporavanje rasta izvoza; visok javni dug i fiskalni deficit; pad tražnje; ublažavanje realnog pada zarada; trend smanjivanja formalne zaposlenosti i pada broja aktivno nezaposlenih lica, uz povećanje

broja penzionera. Prema poslednjim izveštajima međunarodnih institucija oporavak svetske privrede veoma je usporen, neujednačen i nedovoljan.

- Na tržištu rada u 2014. smanjen je ukupan broj formalno zaposlenih lica i aktivno nezaposlenih lica za 1,0%, a ukupna prosečna neto zarada za 1,5% (44.530 dinar - 380 EUR). Izvoz robe izražen u evrima povećan je za 1,4%, a uvoz robe za 0,4%, uz smanjenje spoljnotrgovinskog robnog deficita za 2,3%. Ukupan spoljni dug krajem novembra 2014. iznosio je 26,3 mlrd. EUR, što je u odnosu na kraj 2013. povećanje za 2,3% (0,6 mlrd. EUR). Spoljni dug je povećan usled zaduživanja javnog sektora. U 2014. ostvarena je niska i stabilna inflacija, a njen nivo je uporediv s nivoom inflacije karakterističnim za razvijene tržišne privrede.

c) Tehnološki faktori analize:

- Tehnološke faktore itekako povezujemo sa ekonomskim faktorima, zbog toga što se u Republici Srbiji sve više razvijaju informacione tehnologije, kao i prevare preko internet. Sve je veći broj internet portala koji navode potrošače na prodaju ili kupovinu preko internet, bez ikakve zaštite, što na kraju vodi do hakovanja bankovnih računa i prevara potrošača. U Republici Srbiji, danas, postoje tri internet portala koji nude sigurnu kupovinu i prodaju proizvoda i usluga, odnosno sa dobrom zaštitom, a to su KupujemProdajem, Kupindo i Limundo.
- Razvitkom elektronskog bankarstva, i njegovom primenom u različitim sektorima raste međuzavisnost privatnih i javnih organizacija i računarskih mreža uključenih u ekonomske aktivnosti. U eri globalnog, savremenog razvoja društva i svetske privrede, elektronsko poslovanje je glavni pokretač globalnog privrednog rasta. Bez primene elektronskog poslovanja dolazi do ograničenja razvitka svetske ali i nacionalne privrede.
- Ono što je predviđeno za Republiku Srbiju jeste uvođenje instituta elektronskog novca, koji bi trebalo unapredi i modernizuje platni promet kako u zemlji, tako i sa inostranstvom. U Skupštini Srbije je uveden Zakon o platnim uslugama, koji reguliše m-banking (plaćanje preko mobilnog telefona) kao i e-banking (elektronsko plaćanje) Taj zakon stupiće na snagu osmog dana od objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije", a počće da se primenjuje od 1. oktobra 2015. godine, osim nekoliko

odredbi koje će se primenjivati od dana pristupanja Srbije Evropskoj uniji. (www.novosti.rs/vesti/naslovna/ekonomija/aktuelno.239.html:524981-Elektronski-novac-i-placanje-preko-interneta-u-Srbiji-krajem-2015, dostupno dana 01.04.2015.)

d) Društveni, demografski i kulturološki faktori analize:

- Što se tiče društvenih faktora, ono što je u našoj zemlji veliki problem jeste nezaposlenosti i mali stepen obrazovanosti i iz svega toga proizilazi da su ljudi nezadovoljni i da mogu pribеći kriminalnim radnjama. Građani Srbije pored funkcionisanja pravosudnog sistema i moralne krize, glavne uzroke korupcije vide u opštem siromaštvu. Kršenje Ustava, vladavina uredbama, donošenje zakona s retroaktivnim dejstvom, prekrajanje izborne volje građana i svođenje parlamenta na glasačku mašinu radi opstanka na vlasti samo su jačale političku komponentu u Srbiji, jer je kršenje zakona postalo uobičajena praksa.
- U Srbiji strukturu stanovništva prema polu je takva da je veće učešće ženske populacije i prema podacima iznosi 51,3%, a muške 48,7%. Što se broja živorođnih po izveštaju iz 2013. godini bilo ih je 100.300, a broj umrlih je -34.746. Stopa rizika od siromaštva iznosi 24,6 %.
- Na osnovu podataka preuzetih sa sajta republičkog zavoda za statistiku Srbije može se videti da je broj posetilaca bioskopima, pozorištima, muzejima je opao u 2013. godinu u odnosu na prethodne godine, a sve veći broj građana se okreće reality programima u kojima su predstavljeni najgori primeri ponašanja. Srbija se već duže vremena suočava sa posebnim problemom u političkom životu. Između ostalog to je pojava jako mnogo novih političara, i osnivanje novih političkih stranki. Ono što je neosporno, ali i zabrinjavajuće, jeste da se upravo oni u najvećoj meri podležu mitu i korupciji, i pranju novca nego drugi građani. Priroda takvih političkih stranaka, u kojima lider igra presudnu ulogu u stranačkoj politici i finansijama, na višestruk način može da potstiče korupciju i pranje novca. S druge strane, „novobogataši” svojim sredstvima, društvenom moći i medijskim imperijama, znatno utiču na vladajući sistem vrednosti u srpskom društvu, posebno u oblasti finansija i medija.

III. Pojam forenzičke revizije i forenzičkog revizora

Izigravanje propisa koji idu na štetu države, prevara ili neka druga kriminalna radnja, kao i prikupljanje dokaza da su počinjena dela zloupotrebe su zapravo jedna od definicija ekonomske forenzike.

Forenzička revizija je grana revizije koja se ekspanzivno počela razvijati tek poslednjih desetak godina. Kao nova revizijska profesija, uz eksternu reviziju, forenzička revizija se usko bavi prevarama, kao i prevencijom i istragom prevara. Reč forenzički, potiče od latinske reči *forensis* što upućuje na *onog koji je na trgu*. U starom Rimu, forum ili trg je predstavljao mesto okupljanja, suđenja, državnih poslova i debata. Takođe, reč forenzički potiče od reči *forensic*, što znači prikladno za korišćenje na sudu ili javnoj raspravi.

Oblici kriminalnih radnji su raznovrsni. Samo neki od njih su mito i korupcija, organizovani kriminal u privredi, poreske utaje, falsifikovanje HOV, pranje novca, i mnoge druge koje predstavljaju sve veću opasnost na privredne tokove jedne države.

Forenzički revizor ne pristupa samo sa ekonomskog aspekta, njegov posao je sveobuhvatan, višedisciplinarni koji se bavi i psihološkim, socijalnim, kriminalnim i pravnim aspektom. "Savestan revizor treba da poznaje teoriju i prakse revizije, da ima nivo obučenosti, iskustva i veštine prosečnog revizora, da je sposoban da prepozna signale postojanja neregularnosti, da drži korak sa saznanjima o načinima izvršavanja i otkrivanja neregularnosti" (*Andrić, M., Krsmanović, B., Jakšić, D., Revizija – teorija i praksa, Ekonomski fakultet, Subotica, 2004.str.74*). Iako Međunarodni standardi revizije ukazuju da je osnovna odgovornost za sprečavanje i otkrivanje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima na licima koja su zadužena za upravljanje i rukovođenje, oni takođe zahtevaju od revizora da "održava stav profesionalnog skepticizma i prihvata mogućnost da postoji pogrešan iskaz nastao usled kriminalne radnje" (*Međunarodni standardi i saopštenja revizije, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 2005.str.275*).

U praksi se najčešće pogrešno poistovećuju pojmovi *forenzičko računovodstvo* i *forenzička revizija*. Forenzičko računovodstvo pored istražnog računovodstva obuhvata i sudsku podršku koja se odnosi na pružanje konsultantskih, savetodavnih i usluga veštačenja u istražnim postupcima. Istražno računovodstvo je usmereno na otkrivanje i sprečavanje nezakonitih

aktivnosti. Reč je o istražiteljskim uslugama forenzičkih revizora. Odatle proizilazi da revizor deluje na užem polju forenzike, i ima manji dijapazon znanja u odnosu na računovođu od kog se zahteva da poznaje i pravnu regulativu, statističko-matematičke metode, i prikupljanje dokaza, kao i veštine ekspertskeg svedočenja u sudskim postupcima.

Pristup istraživanju i odabir forenzičkih tehnika zavise od toga da li postoji *sumnja* u prevaru ili su *prevarne šeme detektovane*. U prvom slučaju, forenzičari sprovode preventivna ispitivanja u cilju otkrivanja mogućih nepravilnosti. Ukoliko se opštom proverom ustanove neuobičajeni delovi, vrše se dalja testiranja sunjivh bilansnih pozicija i sprovode detaljna ispitivanja u cilju prikupljanja relevantnih dokaza koji bi potkrepili ili odbacili sumnju u prevari (*Belopavlović Grozdana, Uloga forenzičkog računovodstva u detekciji računovodstvenih prevara, FINIZ, Univeritet Singidunum, Beograd, 2014.str.128-130*).

Razlika između forenzičke revizije i tradicionalne revizije

Interni i eksterni revizori pristupaju drugačije kontroli finansijskih izveštaja, a i svom poslu od forenzičkih revizora. Tradicionalna, odnosno eksterna revizija, težište stavlja na uočavanje grešaka i na prevenciju mogućih nezakonitih postupaka, kao ina dobijeni rezultat delovanja sistema interne kontrole, pri čemu eksterni revizori proveravaju njihovu delotvornost samo putem uzorkovanja, a ne putem celokupnog pregleda svih transakcija. Finansijski revizori prave beleške o greškama i propustima, dok se forenzički revizori fokusiraju podjednako na izuzetke neobičnosti, oni detaljno ispituju većinu, ili čak svaku pojedinačnu transakciju (*Petković, Aleksandar, Forenzička revizija, Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima, Novi Sad, 2010.str.191*). Nezavisna revizija se fokusira na sadašnjosti, odnosno na tekućoj godini, sprovodeći reviziju valjanosti, tačnosti knjiženja, a forenzički revizor se ne fokusira samo na jednu godinu, već prati tragove kriminalne radnje sve do njenog početka, bez obzira na vremenski period kada je ona izvršena.

Nezavisna revizija po završetku istraživanja sastavlja izveštaj u kojem izražava svoje mišljenje o tome da li su finansijski izveštaji u skladu sa opšteprihvaćenim okvirom za finansijsko izvešavanje i propisanim međunarodnim standardima. Dok, forenzička revizija nema

opšteprihvaćenu i međunarodnim standardima propisanu formu. Ona ima za cilj da zadovolji osnovne kriterijume koji se odnose na mogući sudski postupak.

Karakteristike	Nezavisna revizija	Forenzička revizija
Cilj	Izražavanje mišljenja o istinitosti i fer prezentaciji finansijskih izveštaja	Utvrđivanje i otkrivanje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima
Tehnike	Metode uzorkovanja i izvođenje kontrolnih i suštinskih testova	Suštinsko, detaljno i dubinsko proveravanje svih odabranih transakcija u sumljivim područjima poslovanja
Period	Ispitivanje finansijskih izveštaja, transakcija i računa za određeni vremenski period	Transakcije i računi mogu biti po potrebi ispitani od korena bez obzira na datum događaja
Izveštaj i mišljenje	Izražavanje mišljenja sa ili bez rezerve, uzdržavajućeg ili negativnog mišljenja	Izražavanje mišljenja u pogledu mesta, vremena i načina izvršenja kriminalne radnje, obračun štete i imenovanje počinioca

Tabela 1. Razlika između nezavisne revizije i forenzičke revizije

(Petković, Aleksandar, *Forenzička revizija, Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima*, Novi Sad, 2010.str.194)

Vrste kriminalnih radnji

Postoje dve osnovne grupe kriminalnih radnji:

1. Malverzacije ili prevare – namerno izvedena obmana s ciljem obezbeđenja nepravedne ili protivzakonite koristi.
2. Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima (tzv.kriminal belog okovratnika, white collar crime) – svaka radnja izvršena od strane službenog ili odgovornog lica, koja je u zakonu propisana kao krivično delo, i koja u svom načinu izvođenja umesto sile i pretnje, koristi obmanu kao sredstvo za pribavljanje protivpravne koristi, a za posledicu ima materijalno značajne pogrešne iskaze u finansijskim izveštajima.

Podela kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima

1. Prema počiniocima i oštećenim društvenim kategorijama (kriminalne radnje zaposlenih, rukovodstva, investicione prevare, prevare prodavaca, kupaca, ostale raznovrsne prevare tj.one koje nisu finansijske prirode)
2. Prema odredbama krivičnog zakonodavstva (propisane kriminalne radnje u Krivičnom Zakoniku Republike Srbije)
3. Prema računovodstvenim ciklusima (ciklus prodaje i naplate, ciklus kupovina i plaćanja, ciklus platnih ista i kadrva, ciklus zaliha i skladištenja, ciklus pribavljanja kapitala)
4. Prema načinu izvršenja kriminalne radnje (lažno finansijsko izveštavanje, protivpravno prisvajanje sredstava, korupcija, kompjuterski kriminal)

Tip radnje	kriminalne	Oštećeni	Počinioci	Objašnjenje
Pronevera zaposlenog		Poslodavac	Zaposleni	Zaposleni posredno ili neposredno vrši prisvajanje od poslodavca
Kriminalne radnje rukovodstva		Akcionari, kreditori, i drugi koji se uzdaju u finansijske informacije	Rukovodstvo	Rukovodstvo objavljuje lažne podatke u finansijskim izveštajima
Investicione prevare		investitori	Pojedinci	Pojedinci varaju investitore da ulože novac u lažne investicije
Prevare poslodavca		Organizacije koje kupuju robu ili usluge	Organizacije koje prodaju robu ili usluge	Organizacije za uplaćenu robu ne vrše isporuku ili precenjuju vrednost robe
Prevare kupaca		Organizacije koje prodaju robu ili usluge	Kupci	Kupci obmanjuju prodavce u pogledu islate preuzete robe

Tabela 2. Tabelarni prikaz prema počiniocima i oštećenim društvenim kategorijama

(Petković, Aleksandar, *Forenzička revizija, Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima*, Novi Sad, 2010.str.12)

Ciljevi forenzičke revizije

Kao što je prethodno gore navedeno, osnovni cilj forenzičke revizije je otkrivanje finansijske prevare, bez obzira u kom periodu je ona nastala. Dalji, pojedinačni ciljevi, su:

1. Identifikovanje počinioca (njegov položaj u vreme izvršenja radnje, da li je kriminalnu radnju izvršio sam ili uz nečiju internu ili eksternu pomoć)
2. Mesto, način i vreme izvršenja (određivanje mesta izvršenja radnje je bitno zbog pokretanja sudskog postupka, odnosno važno je zbog dalje predaje nadležnom sudu. Vreme izvršenja je važno da ne bi došlo do zastarelosti slučaja)
3. Utvrđivanje materijalne štete i njen uticaj na organizaciju (razlozi utvrđivanja materijalne štete su raznoliki, počevši od toga da iznos štete treba da se koriguje u finansijskim izveštajima, pa do određivanja sudskih troškova kod preduzimanja sudskog postupka)
4. Prikupljanje dokaza koji će pomoći organizaciji da preuzme odgovarajuće disciplinske mere (tehnike izvršenja kriminalne radnje otkrivaju slabosti u sistemu internih kontrola i internih revizija. Sa druge strane, to omogućava sudu da lakše odredi da li je izvršena kriminalna radnja zapravo i krivično delo)

Crvene zastavice i detekcija prevara

Prema Udruženju ovlašćenih istraživača prevara, prevare se mogu klasifikovati u nekoliko kategorija. Tu spadaju lažno finansijsko izveštavanje, korupcija, protivpravno prisvajanje imovine...U procentima, najčešći vid prevare je protivpravno prisvajanje imovine (85,4%), prevare u finansijskim izveštajima (9%), korupcijske prevare (36,8%) (*Belopavlović Grozdana, Uloga forenzičkog računovodstva u detekciji računovodstvenih prevara, FINIZ, Univeritet Singidunum, Beograd, 2014.str.128-130*).

Povećanje dobitka, ili veliki gubici mogu biti izazvani visokim ostalim prihodima i rashodima. Visoki prihodi po osnovu otpisanih obaveza, prihodi od ukidanja neiskorišćenih

rezervisanja, prihodi od usklađivanja vrednosti imovine mogu da nastanu kao namera da se upravlja rezultatom. Visoki otpisi imovine u poslednjem kvartalu ukazuje na povećanje troškova kako bi se finansijski rezultat prikazao lošije nego što realno jeste. Postupak vraćanja otpisane vrednosti imovine u narednom obračunskom periodu, u korist prihoda je takođe jedan od sumnji da je menadžment delovao van okvira finansijskog izveštavanja.

Odstupanje između dobitka i neto novčanog toka iz poslovnih aktivnosti predstavlja signal da su pozicije bilansa uspeha podložnije manipulacijama u odnosu na tokove gotovine. Rast dobitka uz iskazivanje negativnog neto novčanog toka iz poslovnih aktivnosti može biti rezultat priznavanja nepostojećih prihoda. Prodaja robe po nerealno niskim cenama, pospešivanje naplate potraživanja, prolongiranja plaćanja obaveza itd. nastaju kao rezultat napora menadžmenta da realizuje planirana ostvarenja plana. Sve navedeno predstavlja najzastupljenije potencijalne znake prevare, a njihovo prisustvo zavisi od toga da li postoje *elementi trougla prevare* – pritisci, mogućnost da se načini prevara, i sklonosti zaposlenih manipulacijama. (Belopavlović Grozdana, *Uloga forenzičkog računovodstva u detekciji računovodstvenih prevara, FINIZ, Univeritet Singidunum, Beograd, 2014.str.128-130*).

Lažno finasijsko izveštavanje

Lažno finasijsko izveštavanje predstavlja iskrivljenu sliku o finasijskom položaju organizacije. Ono predstavlja kriminalnu radnju, zato što njihove korisnike može navesti na donošenje pogrešnih poslovnih odluka. Njih najčešće sačinjavaju pripadnici organizovanih kriminalnih grupa, zaposleni ili čak i samo rukovodstvo nekog privrednog društva. Razlozi pribegavanju lažnom izveštavanja su različiti, od pozajmica finasijskih institucija, manipulacijama berzanskim vrednostima akcija, preko pribavljanja bonusa i lažnog prikazivanju "dobitka" vlasnicima privrednih društava.

Lažni finasijski izveštaji se najčešće ispoljavaju kroz *fiktivne prihode*, odnosno knjiženja nepostojećih prihoda i prodaje lažnim nepostojećim ili postojećim kupcima (i prilikom sledećeg računovodstvenog perioda dolazi do storniranja dokumenata, što dovodi do manjka u prihodima) (Petković, Aleksandar, *Forenzička revizija, Kriminalne radnje u finasijskim izveštajima, Novi Sad, 2010.str.199*)

Drugi oblik lažiranja finansijskih izveštaja jeste *izostavljanje obaveza*, odnosno svesno propuštanje njihovog knjiženja.

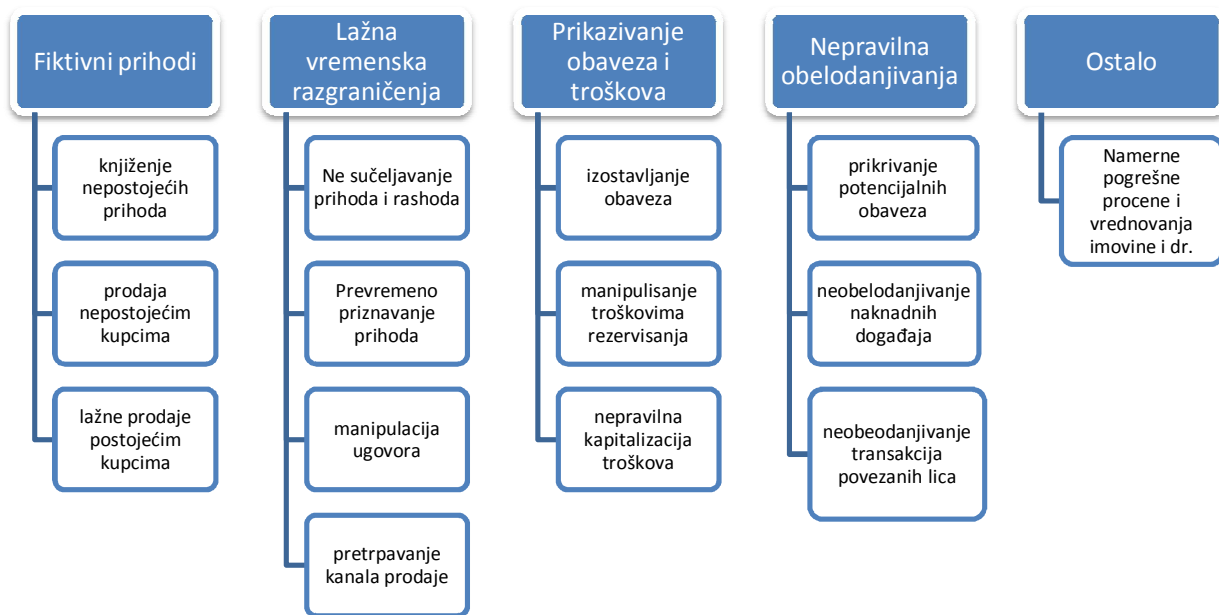

Tabela 2. Tabelarni prikaz oblika lažnog finansiranja

(Petković, Aleksandar, *Forenzička revizija, Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima*, Novi Sad, 2010.str.212)

Revizorski programi kontrolnih i suštinskih testova lažnog finansijskog izveštavanja

Sam revizor u toku revizije izveštaja pravi šeme i testove koje će primeniti. Brojni su primeri mogućih revizijskih postupaka koji se odnose na otkrivanje materijalno značajnih pogrešnih iskaza nastalih usled lažnog izveštavanja.

Izveštaj forenzičke revizije

Ne postoje opšteprihvaćeni standardi za sačinjavanje forenzičkih izveštaja. Prema međunarodnim revizorskim standardima izveštaj revizije treba da sadrži:

- a) *Naziv izveštaja*
- b) *Kome je izveštaj upućen*
- c) *Uvodni pasus*
- d) *Pasus o obimu, koji opisuje prirodu revizije*
- e) *Pasus sa mišljenjem*
- f) *Datum izveštaja*
- g) *Adresa revizora*
- h) *Potpis revizora*

Primer 1:

Naziv izveštaja	IZVEŠTAJ FORENZIČKE REVIZIJE
Adresat	Izvršnom odboru "AS" banke, Ustanička bb, 11000 Beograd
Uvod	Na osnovu Vašeg pismenog dopisa i zahteva od 01.06.2014.godine, u kojem ste naveli da niste sigurni da li je blagajnik u filijali Vaše banke u ulici Danijelova 32, a po prijavi bančinog klijenta Marka Markovića o neslaganju salda deviznih sredstava na njegovoj knjižici sa stvarnim stanjem na računu, zakonito postupio, obavestili ste nas o potrebi vršenja forenzičke revizije blagajničkog poslovanja pomenute filijale kako bi se otklonila sumnja na postojanje kriminalnih radnji.

Opis delokruga revizije	Cilj angažovanja je obavljanje forenzičke revizije u pogledu sumnju na postupanje radnika blagajne u filijali "AS" banke u Danijellovoj ulici broj 32, sa stanovišta: 1. Pregleda svih uplatnih i isplatnih naloga sa partije devizne knjižice Marka Markovića za 2013. i 2014.godinu 2. Pregled i upoređivanje stanja i kretanja sredstava na pomenutom deviznom računu 3. Pregled uzoraka drugih uplatnih i isplatnih naloga za lica za koje postoje nagoveštaji ili sumnje da su bili predmet radnje. Forenzičkom revizijom koja je izvršena u periodu od 01.06.2014. do 10.06.2014. izvršen je uvid u više od 500 uplatnih i isplatnih naloga deviznih sredstava, od kojih su 12 izdvojeni i popisani uz prateće ugovore o otvaranju računa za pojedina fizička lica, klijente banke. Navedena dokumenta su pregledana i izdvojena. Tokom rada obavili smo razgovor sa 15 osoba, od toga: Četiri radnika blagajne Direktorom pomenute filijale Rukovodiocem sektora interne kontole Devet fizičkih lica, klijenata, koji poseduju devizne račune u pomenutoj filijali Nakon razgovora sačinjene su službene beleške koje su obostrano potpisane, kao i potvrda saglasnosti klijenata sa sadržinom istih.
Mišljenje	Prema našem mišljenju, postoji osnovana sumnja da je Petar Petrović, iz Beograda, u svojstvu odgovornog lica blagajnika "AS" banke iz Beograda, ulica Danijelova 32, u vremenskom periodu od 31.06.2013.do 01.06.2014.a u nameri pribavljanja protivpravne imovinske koristi za sebe, na većem broju uplatnih i isplatnih naloga krivotvorio potpise 5 fizičkih lica, depodenata "AS" banke, i bez njihovog ovlašćenja, sa njihovih deviznih računa podigao i prisvojio ukupan iznos od 33.500,00 evra, čime je počinio krivična dela pronevere iz člana 364 i člana 357 Krivičnog zakonika Republike Srbije, oštetivši "AS" banku za navedenu sumu.Kao vreme izvršenja naveli smo vremenski period od 31.06.2013. do 01.06.2014.godine, uz napomenu da je Petar Petrović, protivpravno prisvajanje sredstava prikrivao tehnikom premeštanja deviznih sredstava sa jednog računa klijenta na devizne račune

	drugih klijenata, i shodno tome Izvršnom odboru banke preporučujemo u budućem periodu jačanje aktivnih i pasivnih internih kontrola namenjenih sprečavanju ove kategorije kriminalnih radnji.
Datum	01.07.2014.godine
Adresa i potpis	''Alex and CO revizija'' Beograd, Bulevar Kralja Aleksandra 244 Forenzički revizor Aleksandra Stojanović

Forenzička revizija, kao i forenzičko računovodstvo kao mlade naučne discipline predstavljaju odgovor profesije na detekciju i istraživanje lažnog finansijskog izveštavanja kao preventivni pristup nezakonitih kriminalnih radnji, s' ciljem sprečavanja ili makar smanjenja stope privrednog kriminala u Republici Srbiji.

U Republici Srbiji, zvanično, nema mnogo ovlašćenih istraživača prevara, što implicira da će tek doći do ekspanzije ove profesije. Važno je za sada urediti profesionalne regulative koje se tiču ove profesije, kao i razvijanje daljih edukativnih programa za sve buduće mlade forenzičke revizore i računovođe.

IV. Privredni kriminal u Republici Srbiji

Osnovni pojmovi u računovodstvu i reviziji

Pre početka istraživanja mora se napraviti razlika između osnovnih pojmova koji se tiču prevara i nezakonitih postupaka u računovodstvu i reviziji, odnosno u izveštavanju:

- *Omaška* – nenamerno prikazani izveštaji
- *Nepravilnost* – namerno prikazivanje netačnih izveštaja
- *Nezakonski postupci* – počinjena krivična dela odnosno transakcije, koje su u suprotnosti sa zakonom. Mogu biti namerni ili nenamerni, ali mogu biti i nepravilnost
- *Prevera* – neosnovano uzimanje materijalnih ili nematerijalnih stvari poverenih na brigu
- *Potkradanje* – jednostavna krađa, uzimanje, prisvajanje
- *Pronevera* – sticanje protivpravne imovinske koristi
- *Prevara menadžmenta* – namerna prevara, najčešće sastavljanje lažnih finansijskih izveštaja
- *Greške* – nenamerne netačne tvrdnje, propusti iznosa, uglavnom se usled nemara zaposlenih
- *Direktne nelegalne akcije* – narušavanje zakona

(Stanišić, M. Revizija, str.189-192, Beograd, 2012. Univerzitet Singidunum)

Finansijske prevare može izvršiti gotovo svako, od vlasnika, preko potrošača, zaposlenih, konkurencije, pa čak do vlade i visokih funkcionera. Svako ima svoj cilj i svoju nameru.

Karakteristike belih okovratnika

Ono što karakteriše kriminalce belog okovratnika jeste to što su najčešće neupadljivi, stapaju se sa okolinom, radnici su od poverenja, izdaju naređenja i imaju pristup velikim svotama novca.

Prema kriminalističkoj evidenciji USA oni:

- Verovatno su oženjeni
- Imaju više od srednje škole
- Po godinama su već u radnom dobu, odnosno od 20-60 godina
- Imaju stalno radno mesto
- Nema ih u evidencijama o hapšenju
- Društveno su prilagodljivi
- U većini slučajeva rade sami na radnom mestu, zbog čega i dolazi do lakih prevara.

(Stanišić, M. Revizija, str.193, Beograd, 2012. Univerzitet Singidunum)

Do prevare ili neke druge kriminalne radnje će doći kada postoje tri osnovna uslova:

- motiv,
- mogućnost za prevaru i
- nedostatak integriteta.

Postoji više vrsta motiva, odnosno motivacije koja podstiče bele okovratnike na rad:

- *Psihološka motivacija*, tačnije kriminal iz navike
- *Egocentrična motivacija*, težnja za većim ličnim prestižom
- *Ideološka motivacija*, kada ljudi misle da je njihov cilj moralno superiorniji i da ih opravdava to da druge čine žrtvom.
- *Ekonomski motiv*, jednostavno je potreba za novcem. (Plaćanje školarine, lekova, alimentacije itd)

Prilike, odnosno šanse, su otvorena vrata za ostvarivanje motiva. "Što je viša pozicija u nekoj organizaciji, to je veći stepen poverenja, manji stepen kontrole i velika mogućnost za ostvarivanje prevare."

Nedostatak integriteta i greške najčešće dovode do granice spajanja motiva i prilike (kroz raznorazne izgovore) i tada dolazi do prevara. Neki od izgovora mogu biti:

- Ja samo pozajmljujem novac, vratiću ga
- Kompanija je dovoljno velika, može to da prijušti
- Niko neće primetiti
- Svi to rade

Krivični zakonik Republike Srbije

Prema Krivičnom zakoniku Republike Srbije, u krivična dela protiv privrede spadaju:

1. Falsifikovanje novca
2. Falsifikovanje hartija od vrednosti
3. Falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica
4. Falsifikovanje znakova za vrednost
5. Pravljenje, nabavljanje i davanje drugom sredstava za falsifikovanje
6. Izdavanje čeka i korišćenje platnih kartica bez pokrića
7. Poreska utaja
8. Neuplaćivanje poreza po odbitku
9. Krijumčarenje
10. Pranje novca
11. Zloupotreba monopolističkog položaja
12. Neovlašćena upotreba tuđeg poslovnog imena i druge posebne oznake robe ili usluga
13. Zloupotreba položaja odgovornog lica
14. Zloupotreba u vezi sa javnom nabavkom
15. Prouzrokovanje stečaja
16. Prouzrokovanje lažnog stečaja
17. Oštećenje poverioca
18. Zloupotreba ovlašćenja u privredi
19. Narušavanje poslovnog ugleda i kreditne sposobnosti
20. Odavanje poslovne tajne
21. Onemogućavanje vršenja kontrole
22. Nedoizvoljena proizvodnja

23. Nedožvoljena trgovina
24. Obmanjivanje kupaca
25. Falsifikovanje znakova, odnosno državnih žigova za obeležavanje robe, merila ipredmeta od dragocenih metala

Slika privrednog kriminala u Republici Srbiji, 2004-2012.godine

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije, od 2004. do 2012. godine, osuđeno je svega 40% prijavljenih lica, dok je oko 70% optuženo za krivična dela. Najviše krivičnih prijava bilo je u Centralnoj Srbiji, dok je u Vojvodini bilo znatno manje.

Slika 2 – Slika privrednog kriminala od 2004. do 2012. u RS

РЗС СРБИЈЕ
Република Србија
Републички завод за статистику

База података

Резултати извештаја

Промену избор

ЕКСПОРТ ПОДАТАКА

Учиниоци привредних преступа

	↓ ↑	Број лица										Индекси (претходна година = 100)									
	↑ ✓	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Правна лица - учиниоци привредних преступа [методолошко објашњење]																					
РЕПУБЛИКА СРБИЈА ¹ ↓ ↑																					
Пријаве ↑ ✓		5956	6410	5830	3153	3711	2732	2265	2332	1607		-	108	91	54	118	74	83	103	69	
Оптужења		5443	4729	5161	4347	3444	4377	2796	2461	2250		-	87	109	84	79	127	64	88	91	
Осуде		2703	3147	2734	2688	2139	2929	1945	1567	1535		-	116	87	98	80	137	66	81	98	
Централна Србија																					
Пријаве		4197	4803	4088	2378	2725	1987	1753	1578	979		-	114	85	58	115	73	88	90	62	
Оптужења		3546	3245	3844	3146	2524	3222	2185	1896	1681		-	92	118	82	80	128	68	87	89	
Осуде		2177	2363	2118	2123	1707	2266	1533	1220	1133		-	109	90	100	80	133	68	80	93	
Војводина																					
Пријаве		1759	1607	1742	775	986	745	512	754	628		-	91	108	44	127	76	69	147	83	
Оптужења		1897	1484	1317	1201	920	1155	611	565	569		-	78	89	91	77	126	53	92	101	
Осуде		526	784	616	565	432	663	412	347	402		-	149	79	92	76	153	62	84	116	

Извор података: Републички завод за статистику

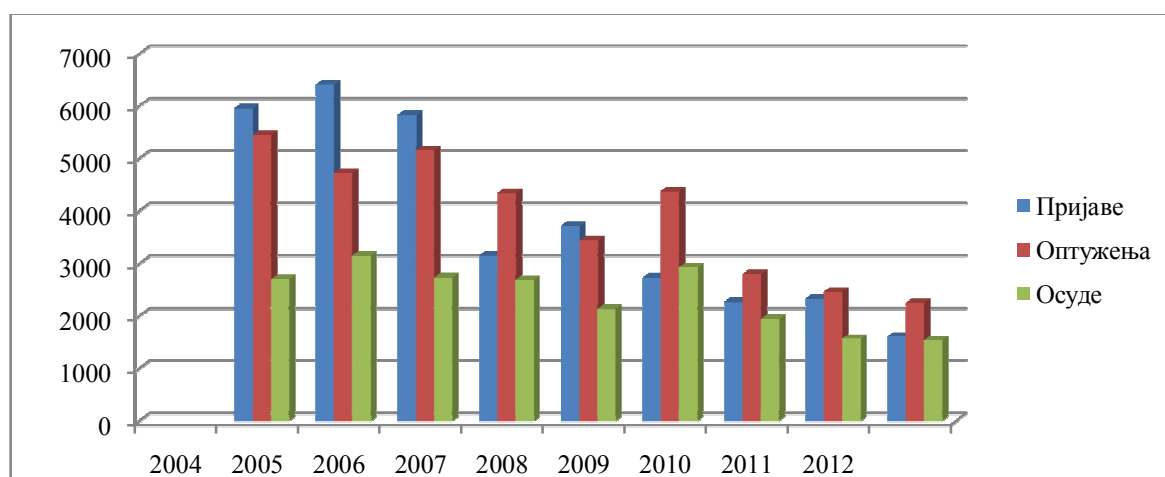
¹ Од 1999. без података за АП Косово и Метохија

*Извор: Републички завод за статистику Републике Србије

Pravna lica – učinioci privrednih prestupa

Pod *privrednim prestupima* podrazumeva se povreda propisa o finansijskom ili privrednom poslovanju koju je načinilo pravno lice ili neko drugo odgovorno lice u privrednom društvu, koja je prouzrokovala (ili je mogla prouzrokovati) teške posledice, a koja je Zakonom propisana pravilom nadležnog organa i određena kao privredni prestup. Pravna ili druga lica koja su povredila pravila o finansijskom i privrednom poslovanju protiv kojih je okončan postupak za privredni prestup, smatraju se pravnim licima-učiniocima privrednih prestupa.

Tabela 3 - **Struktura prijavljenih, optuženih i osuđenih ljudi, po godinama, od 2004 do 2012.godine.**

**Izvor: Zvanični izveštaji MUP-a Republike Srbije, i prema podacima Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije*

Iz tabele se vidi da je u periodu od 2004.-2006.godine bilo najviše prijavljenih lica, dok je broj osuđenih bio skoro duplo manji. U periodu od 2006.-2012.situacija je znatno drugačija.

Prema zvaničnom izveštaju MUP-a Republike Srbije u 2011.godini, rezultati rada po oblastima javne bezbednosti je sledeća:

Suzbijanje kriminala

a) *Borba protiv organizovanog finasijskog i imovinskog kriminala*

U oblasti organizovanog finasijskog kriminala, otkrivene su četiri organizovane kriminalne grupe. Krivične prijave podnete su protiv ukupno 31 člana, a uhapšeno je 29. Otkrivene su i dve organizovane grupe koje su se bavile zloupotrebama u bankarskom poslovanju koje su od 2006. do 2008. godine omogućavale nezakonito dobijanje kredita nezaposlenim licima, privrednim društvima čime su pribavile korist u iznosu od 1,6 milijardi dinara i 400.000 evra. Otkrivene su i dve grupe koje su se bavile izbegavanjem plaćanja poreskih obaveza prilikom uvoza i izvoza robe.

U oblasti suzbijanja organizovanog imovinskog kriminala, otkriveno je 7 organizovanih kriminalnih grupa sa ukupno 57 članova, od čega se 5 kriminalnih grupa bavilo vršenjem razbojništva u zlatarama i nad transportima novca i teških krađa. Ističe se otkrivanje međunarodne grupe, koja je na području Regiona i zemalja EU oduzimala autobuse i kamione i transportovala ih u Srbiju, nakon čega su ih prodavali zemljama Bliskog Istoka.

b) *Borba protiv korupcije i pranja novca*

U 2011. godini otkrivena su ukupno 3.792 krivična dela sa elementima korupcije, što je za 38% više nego u periodu od 2000.-2005. godine (bilo je 2.748). Najveći broj koruptivnih krivičnih dela čine zloupotrebe službenog položaja, tačnije 1.699. Otkrivena su i 152 krivična dela primanja i davanja mita. Prijavljeno je ukupno 3.369 lica.

Otkrivene su i dve kriminalne grupe sa 42 člana koji su se bavili nezakonitim pribavljanjem biometrijskih ličnih karti i putnih isprava. Takođe, otkrivena je i grupa koja je podmićivala pojedine službenike Uprave za igre na sreću Ministarstva finansija, kako bi njihovi članovi nezakonito priređivali igre na sreću, čime su oštetili budžet Republike Srbije za više od milion evra.

Tokom 2011.godine otkrivena su 153 krivična dela pranja novca, to je za 70% više nego u 2010.godini (90). Podnete su 22 krivične prijave protiv ukupno 190 lica. Značajan rezultat predstavlja otkrivanje pranja novca i korupcije u JP ''Putevi Srbije''.

U oblasti suzbijanja privrednog kriminala otkriveno je 9.279 krivičnih dela i prijavljena ukupno 6.234 lica. Akcenat u radu u ovoj oblasti bio je na otkrivanju složenijih krivičnih dela privrednog kriminala sa većim materijalnim oštećenjem (preko 50 milijardi dinara), kao i pribavljane imovinske koristi (oko 40 milijardi dinara), što je skoro duplo više otkrivenih slučajeva u odnosu na prethodnu godinu gde je materijalna šteta oko 22 milijarde i imovinska korist oko 20 milijardi dinara)

Borbu protiv kriminala i sive ekonomije u Republici Srbiji sprovode mnogi državni organi zajedničkim snagama, u skladu sa svojim delokrugom rada i nadležnošću. Od 1993.godine do danas smenjivali su se državni organi, tako su od 1993.do 2013. za borbu protiv sive ekonomije bili zaduženi:

- Ministarstvo unutrašnjih poslova – Služba (danas je Resor javne bezbednosti)
- Savezna uprava carina (danas Uprava carina u okviru Ministarstva finansija i ekonomije)
- Savezna tržišna inspekcija (više ne postoji)
- Republička tržišna inspekcija pri Ministarstvu trgovine, turizma i usluga
- Republička uprava javnih prihoda i Finansijska policija (danas su to aktivnosti Poreske uprave i Poreske policije i Agencije za sprečavanje pranja novca)
- Savezna devizna inspekcija
- Služba za platni promet i finansijski nadzor (danas je to Zavod za obračun i plaćanje pri NBS)
- Budžetska inspekcija i dr.

U savremeno-globalnim ekonomskim odnosima u našem društvu posebno treba izdvojiti pojam ''sive ekonomije'' u okviru koje se stvara nezakonita dobit i koja bi trebala da se preusmeri u državnu kasu. Ovaj pojam predstavlja privredu van propisanih zakonskih okvira, gde subjekti izbegavaju da plate obaveze prema državi (carine, poreze, doprinose itd...) i na taj način se zapravo obugaćuju stiču nelegalan profit. Siva ekonomija je, nažalost, poslednjih godina u ekspanziji usled niza faktora, između ostalog tu spadaju:

- Visoka stopa nezaposlenosti

- Niska primanja
- Nizak standard
- Smanjivanje proizvodnje i uvoz jeftine robe
- Inflacija
- Nestabilna valuta
- Privatizacija i diktiranje tempa koji zadaju monopolisti...

Postoje razni uslovi koji omogućavaju razvoj kriminala. Neki najčešći su:

- Propusti u unutrašnjem organizovanju
- Nedostatat kontrole u poslovanju
- Nedovoljna zaštita imovine
- Politike poslovanja

Velike malverzacije i zloupotrebe dešavaju se i na državnom vrhu. Među najpogodnijim oblastima su:

- Oblast raspolaganja novčanim sredstvima od naplaćenih carina i drugih dažbina
- Oblast bankarskog poslovanja, raspolaganja budžetskim sredstvima i fondova
- Zloupotrebe u raspolaganju stambenim fondom
- Nelegalni promet akciza i drugih roba
- Nelegalni promet cigareta
- Nelegalni promet nafte i naftnih derivata
- Zloupotrebe u prometu ostalih vrsta roba
- Zloupotrebe u bankarskom poslovanju, deviznom poslovanju i kreditnoj politici

Neki od primera prevara u privrednom poslovanju su:

1. Krađa autorskih prava, falsifikovanje robe, piraterija. Prema procenama stručnjaka, budžet se godišnje ovim putem ošteti i za više desetina miliona evra. Ovim su direktno pogođene muzička i filmska industrija. Postavljanje filmova na internet, dovodi to toga da ljudi sve ređe idu u bioskope, što dalje dovodi do smanjenog priliva novca u državnu kasu, i nemogućnost finansiranja drugih projekata.

2. Zloupotreba tehnologija. Telekomunikacione mreže, kompjuteri i internet su svakim danom u sve većoj ekspanziji. Sve je češće elektronsko poslovanje i plaćanje, što otvara put sajber kriminalu. Ovo je "kriminal budućnosti". U Republici Srbiji još uvek nije donet zakon o internet kriminalu. Do sada su sprovedeni samo nacrti. Od kako je u Republici Srbiji januara 2014.godine stupila na snagu elektronska predaja dokumenata Poreskim Upravama, kao i elektronska prijava radnika, radi se na suzbijanju malverzacija oko utaje poreza, doprinosa itd. Ovim putem se vrši kontrola plaćanja pravnih lica. Mada, kada je računovodstvo u pitanju, dozvoljene su "zakonske utaje" koje nisu precizno definisane. Tako na primer, preduzeće može "naštelovati" plaćanje poreza i cifru koju će platiti. U zavisnosti od toga kako je proknjiženo, kada je proknjiženo, da li je roba kupljena na otplatu, na više rata ili na neki drugi način.

Dela privrednog kriminala vezana za lažno finansijsko izveštavanje

U Republici Srbiji za vođenje poslovnih knjiga i sastavljanje finansijskih izveštaja, primarno se primenjuju sledeći propisi (*Petrović, Z., Finansijsko izveštavanje, str. 8., Beograd, 2011., Univerzitet Singidunum*):

1. Zakon o računovodstvu i reviziji;
2. Pravilnik o načinu i rokovima vršenja popisa i usklađivanja knjigovodstvenog stanja sa stvarnim stanjem; i
3. Pravilnik o bližim uslovima i postupku prijema, kontrole, registracije, obrade i objavljivanja finansijskih izveštaja, načinu vođenja i sadržini Registra finansijskih izveštaja i podataka o bonitetu pravnih lica i preduzetnika kao i o davanju podataka iz tih izveštaja.

Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima su česte, a samo forenzičko računovodstvo ima dve vrste područja i to istražno računovodstvo i sudsku podršku. Istražno računovodstvo podrazumeva finansijsko-kriminalno ispitivanje i forenzičku reviziju, dok sudska podrška podrazumeva konsultantske usluge, usluge finansijskog veštačenja i ostalu vrstu usluga. Nas

zanima lažno predstavljanje finansijskih izveštaja i koja su to dela koja upravo čine da finansijski izveštaji budu lažni.

Uglavnom su menadžeri ti koji lažno predstavljaju finansijske izveštaje tako što namerno pogreše iskaz ili promene iznos neke stavke iz npr. bilansa stanja ili uspeha, mogu da smanje pasivu, a povećaju aktivu i samim tim se igraju sa izveštajima, i zato je drugi naziv kreativno računovodstvo. Menadžeri namerno izostavljaju ili obelodanjivaju iskaze kako bi činili finansijske izveštaje privlačnim za vlasnike, investitore, banke, poreske ograne, kreditore... i na kraju same te informacije nisu realne, jer odstupaju od pomenutih načela i propisa.

Ono što je veliki problem u Srbiji jeste taj da je interna revizija nerazvijena, i da je Srbija podložna korupciji, a pogotovo lažiranju finansijskih izveštaja, osim toga uloga i pozicija eksterne revizije je neadekvatnane samo da se lažiraju finansijski izveštaji, već može doći do toga da revizor, ukoliko iskazuje svoje mišljenje, uglavnom daje pozitivno, jer ukoliko bi se analiziralo koliko preduzeća danas u Srbiji ima pozitivno mišljenje procenat bi bio jako visok, a negativnog mišljenja skoro da nema, što pokreće i pitanja da li mišljenje revizora, koje je neistinito, u većini slučajeva, podleže pod ovom kategorijom lažnog finansijskog izveštavanja.

Jedno od najvećih delova privrednog kriminala vezano za lažno predstavljanje finansijskih izveštaja jeste neplaćanje ili izbegavanje plaćanja poreza, što se naziva utaja poreza ili poreska evazija i podrazumeva da menadžeri ili vlasnici preduzeća profite svojih firmi prihoduju prikazivanjem svojih ličnih rashoda kao rashoda firme, a ne kao klasična isplata dividende i upravo u Srbiji je utaja poreza rasprostranjena i jedan od posebnih oblika evazije – utanjena kapitalizacija. Npr., ukoliko postoji različit poreskih tretman prihoda u odnosu na sopstveni kapital može biti razlog pojave utanjene kapitalizacije i ona upravo podrazumeva iskazivanje prihoda po osnovu kamata, a ne po osnovu dividende, zato što se kamata predstavlja kao trošak i ne ulazi u osnovicu poreza na dobit, dok dividenda ulazi u osnovicu poreza na dobi koju plaća preduzeće.

Izbegavanje plaćanja poreza na dodatu vrednost i poreza na kapitalnu dobit su dva krivična dela privrednog kriminala koja su najčešća, ali se smatra da postoji pet najčešćih načina prevare u vezi sa porezon na dodatu vrednost i to:

1. Fantom firme gde osoba, na osnovu lažnih dokumenata, osniva preduzeće i izdaje lažne fakture i koje sadrže PDV, a preduzeće koje prima fakturu umanjuje sumu koja je sadržana u njoj.
2. Peračka preduzeća koja stvaraju privid da preduzeće redovno plaća porez koji je nerealno nizak.
3. Preduzeće može da dovede do toga da namerno ne uđe u sistem PDV-a tako što pokriva rashode uplatama pozajmica vlasnika za likvidnost, jer je za ulazak potrebno od 8.000.000 dinara.
4. Osnivanjem sestrinskih preduzeća koja nisu u sistemu PDV-a sa ciljem da se stvaraju rashodi koji smanjuju dobit glavnog preduzeća i cilj ovih preduzeća jeste da pokriju pomenutih 8.000.000 dinara i odmah nakon toga ugase svoje poslovanje i dalje se osnivaju nova sestrinska preduzeća koja će dodatno da smanjuju dobit glavnog preduzeća i sve tako u krug.
5. Izbegavanje plaćanja poreza po osnovu kapitalnog dohotka tako što preduzeće ne podnosi poresku prijavu za prihode koje se ostvaruju, dok su prihodi preduzetnika i pravnih lica obuhvaćeni PDV-om.

Krivična dela protiv privrede osim poreske utaje jesu i pranje novca, nesavestan rad u privrednom poslovanju, prouzrokovanje stečaja, prouzrokovanje lažnog stečaja i zloupotreba ovlašćenja u privredi. Pranje novca jeste jedan vid organizovanog kriminala koje ima za cilj legalizaciju novca koji je stečen kao rezultat bavljenja kriminalnim delatnostima. Zbog potrebe za stalnim uvećavanjem svoje imovine, lica neretko stupaju u nelegalne poslove, sa ciljem da generišu što veću zaradu.

Pranje novca omogućava da se prihodima stečenim kriminalnim aktivnostima prikrije njihovo nelegalno poreklo, a svrha pranja novca je da se omogući licima da nezakonito stečeni novac troše. Sva ostala krivična dela protiv privrede u okviru lažnog finansijskog izveštavanja su prikazanu u Krivičnom zakoniku Srbije, što je prikazano u temi 3. Krivični zakonik Republike Srbije.

V. Privredni (finansijski) kriminal u Crnoj Gori, Bosni i Hrvatskoj

Osnove privrednog kriminala u zemljama Zapadnog Balkana

Finansijski, odnosno privredni kriminal se u skoro svakoj od zemalja Zapadnog Balkana nalazi među nekoliko prvih pojavnih oblika organizovanog kriminala. Međutim, visina štete od finansijskog kriminala po jednu državu je mnogo veća ukoliko se posmatra i širi kontekst, odnosno ako se u obzir uzmu i ona krivična dela koja su počinili pojedinci, kao što su prevare u cilju izbegavanja plaćanja poreza i drugih doprinosa na štetu državnog budžeta.

Prema podacima koje je objavila Evropska komisija u junu 2012, prognoza obima sive ekonomije u zemljama EU iznosi 19,2% BDP u 2011 godini. Od zemalja Jugoistočne Evrope bili su dostupni uporedni podaci za Bugarsku 32,3% BDP, Rumuniju 29,6%, Hrvatsku 29,5%, Grčku 24,3%. Osnovne informacije vezano za privredni kriminal u zemljama Zapadnog Balkana su sledeće (*Uprava policije Crne Gore, Procena opasnosti od teškog i organizovanog kriminala u Crnoj Gori, Podgorica, Crna Gora, Novembar 2013., str. 62-80 dostupno na www.mup.gov.me, dana 29.05.2015.*)¹

1. U Jugoistočnoj Evropi su i dalje otvorene mogućnosti za *ilegalnu trgovinu i krijumčarenje akciznih roba (alkohol, kafa i cigarete)* kao i drugih krivotvorenih roba posebno zbog niskog ekonomskog standarda i slabe kupovne moći stanovništva, što pogoduje rastu crnog tržišta. Krijumčarenje cigareta u Hrvatskoj u poslednje vreme registrovano je na primorju domaćim motornim brodovima, a na ulasku i tranzitu kroz Hrvatsku iz pravca Srbije, kombi vozilima ili privatnim automobilima. U odnosu na BiH ilegalna trgovina cigaretama najprisutnija je u pograničnim područjima sa Crnom Gorom i u manjoj meri sa Srbijom i Hrvatskom. Kroz Srbiju se krijumčare cigarete poreklom iz Srbije, ali i sa Kosova ili iz Albanije preko Crne Gore, i to kamionima u pravcu Hrvatske, Mađarske ili Rumunije ili sve češće vozom prema Bugarskoj. I za krijumčare iz

¹ U cilju smanjenja ovog problema, Vlada Crne Gore je u maju 2012. godine usvojila Operativni plan za suzbijanje sive ekonomije i njegova implementacija bi trebalo da bude jedan od prioriteta svih uključenih državnih institucija, ali i drugih subjekata koji mogu doprineti njegovoj realizaciji.

Makedonije interesantan je pravac krijumčarenja cigareta ka Bugarskoj zbog visoke cene kao posledice velikih akciza. U okviru krijumčarenja akciznih roba, prvenstveno alkohola i cigareta prepoznate su četiri krijumčarske rute: Albanija – Crna Gora; Crna Gora – Srbija i Srbija/Crna Gora i Crna Gora – Kosovo i Crna Gora - BiH.

2. Veliki broj krivičnih dela u zemljama Zapadnog Balkana izvršen je uz *upotrebu oružja u ilegalnom posedu* kojem je teško ući u trag. Organizovane kriminalne grupe (u daljem tekstu: OKG) relativno lako dolaze u posed kako dugog tako i kratkog oružja, a nije retkost da se policijskim pretresima otkriju i ručni raketni bacači i eksplozivne naprave. Prema procenama Europol, Zapadni Balkan i dalje ima važnu ulogu u trgovini oružjem ka zemljama EU, prvenstveno zbog velike količine oružja preostale iz vremena ratnih sukoba, koje nisu pod kontrolom vlasti u državama regiona. Kriminalne grupe iz zemalja Evropske unije, snabdevaju se oružjem i municijom čije poreklo je prvenstveno iz Srbije i BiH. Većina naoružanja je „zaostavština“ ratnih sukoba u Hrvatskoj, BiH i na Kosovu.
3. Među zemljama Zapadnog Balkana *ukradena vozila* se kreću u oba pravca u zavisnosti od aktuelne ponude i potražnje, ali se ipak uočavaju određena grupisanja i specijalizacije.“ Krađa i preprodaja ukradenih vozila u zemljama Zapadnog Balkana funkcioniše kao deo integrisanog sistema u kojem su različite faze kriminalne aktivnosti dobro razgraničene među organizovanim kriminalnim grupama ili pojedincima u različitim državama.
4. *Krijumčarenje falsifikovane robe* se smatra važnim problemom posebno za države na koje utiče finansijska kriza. Društvena tolerancija olakšava razvoj ovih aktivnosti zbog slabe kupovne moći populacije u ovim državama . Prema istraživanjima UNODC-a , sprovedenih među građanima zemalja Zapadnog Balkana, korupcija se nalazi na trećem mestu rang liste najvažnijih problema nakon nezaposlenosti i siromaštva (niskog životnog standarda). Drugi problemi, kao što su kriminal i bezbednost, građanima Zapadnog Balkana statistički se nalaze tek na petom mestu.
5. *Problematika pranja novca* je nezaobilazan fenomen, kada se govori o organizovanom kriminalu. Novac koji je stečen kriminalnim aktivnostima, ne „investira“ se samo u privredne tokove u Cmoj Gori, već je pripadnici OKG deluju i na tržištima zemalja regiona (Srbija, BiH, Hrvatska), kao i u pojedinim evropskim zemljama (Grčka).

6. Istraživanja UNODC ukazuju da građane na Zapadnom Balkanu najviše dotiču one vrste kriminala koje imaju najveći psihološki efekat na žrtvu ili imaju posledicu na promenu njihovog materijalnog stanja. To su najčešće:
 - krivična dela protiv pojedinaca (krađa, napad/pretnja, razbojništvo) i
 - krivična dela protiv domaćinstva (provala, krađa vozila).
7. Od zemalja u okruženju, ova vrsta krivičnih dela najprisutnija je na teritoriji BiH. U proteklih nekoliko godina registrovano je par slučajeva da su pojedinci iz BiH, najčešće udruženi sa jednim ili više lokalnih saradnika, pripremali ili izvršavali razbojništva u Crnoj Gori na organizovan način.

U okviru istraživanja o korupciji, mitu i ostalim oblicima kriminala, zaključci su sledeći (UNODC, *Biznis, korupcija i kriminal u Crnoj Gori: Uticaj korupcije i kriminala na privatne poslovne subjekte*, 2013., str. 7-9. Kancelarija Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala, preuzeto sa www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Montenegro_Business_Corruption_report_MONT.pdf, dostupno dana 29.05.2015.):

1. Predstavnici poslovnih subjekata u Crnoj Gori rangiraju korupciju kao petu najznačajniju prepreku za obavljanje biznisa, nakon visokih poreza, komplikovanih zakona o porezu, ograničenog pristupa finansiranju i regulative o radu.
2. Oko šest od deset kompanija imala su najmanje jedan direktan kontakt sa državnim službenikom u proteklih 12 meseci pre istraživanja (u 2012. godini).
3. Stopa prisutnosti podmićivanja među onim poslovnim subjektima koji su imali kontakt sa državnim službenicima u tom periodu je 3,2%.
4. Poslovni subjekti koji daju mito plaćaju iznos od 4,6 mita državnim službenicima u 12 meseci pre istraživanja.
5. Postoje neke varijacije u prisutnosti podmićivanja u okviru biznis sektora u Crnoj Gori: Transport i skladištenje (6,5%) i Usluge smeštaja i ishrane (5%) imaju veće stope prisutnosti podmićivanja u odnosu na Proizvodnju i građevinarstvo u kombinaciji (2,9%) i Trgovinu na veliko i malo (2,2%).
6. U Crnoj Gori, više od jedne trećine (35,7%) mita se plaća u gotovini. Srednji iznos koja se plaća po mitu je 411 eura koji odgovara 830 EUR-PPP.

7. U 44 % svih slučajeva podmićivanja, plaćanje mita se ili eksplicitno (7,6%) ili implicitno (14,3%) traži od strane državnog službenika ili se traži preko treće strane (22,1%) u ime zvaničnika, dok u 48,7% slučajeva mito nudi predstavnik poslovnog subjekta, a da prethodno mito nije tražen.
8. Dve petine (40,5%) svih mita koja plaćaju poslovni subjekti u Crnoj Gori se daju pre usluge, dok preko jedne četvrtine (28,6%) se daju nakon što se usluga obavi.
9. Glavni razlozi plaćanja mita su da se ubrza procedura (45,7%) i da se omogući okončanje procedure (14,3%). Dodatno, 12% mita se daje bez određene direktne svrhe.
10. Stopa prisutnosti podmićivanja državnih službenika je najveća kod poreskih službenika (2,4%) i službenika u katastru (1,9%).
11. Samo 3,7% mita koji daju poslovni subjekti se prijavljuje nadležnim institucijama, uglavnom policiji. Preko dve petine (41,8%) biznis predstavnika nije prijavilo podmićivanje zato što smatraju davanje poklona državnim službenicima uobičajenom praksom. Dodatno, oko jedna petina (19,5%) ispitanika navelo je da nisu prijavili podmićivanje jer su plaćanje smatrali kao znak zahvalnosti državnom službeniku za obavljanje tražene usluge.
12. Prisutnost podmićivanja između poslovnih subjekata u Crnoj Gori iznosi 0,8%. Iako manje od prosečne prisutnosti podmićivanja koje plaćaju poslovni subjekti državnim službenicima, ovo ukazuje na to da podmićivanje u privatnom sektoru postoji u Crnoj Gori.
13. Kod oko četvrtine (26,8%) slučajeva podmićivanja među poslovnim subjektima pre nego što ih suprotna strana traži, se obavlja eksplicitno, implicitno ili od strane trećeg lica, dok kod oko tri četvrtine (73,2%) slučajeva mito se nudi bez prethodnog traženja. Najvažnija svrha podmićivanja među poslovnim subjektima u Crnoj Gori je da se obezbede bolje cene (31,4%).
14. Poslovni subjekti u Crnoj Gori pogođeni su raznim vrstama kriminala na različitim nivoima: stopa prisutnosti za 12 meseci viktimizacije poslovnog subjekta iznosi 5,9% za provalu, 4,7% za prevaru od strane stranih lica, 3,8% za vandalizam, 0,8 % za krađu motornog vozila i 0,6% za iznuđivanje. Učešće svakog tipa kriminala koji je prijavljen policiji kreće se od: 82% za provalu; 57,3% za krađu motornog vozila; 55,9% za

slučajeve iznuđivanja; 46,5% za slučajeve vandalizma, i 10,7% za prevaru od strane stranih lica.

15. Oko tri četvrtine (75,8%) poslovnih subjekata u Crnoj Gori koriste najmanje jednu zaštitnu meru protiv kriminala.
16. Većina biznis predstavnika (68,6%) navode da smatraju da je rizik od kriminala ostao stabilan u poređenju sa prethodnih 12 meseci, dok 19,2% ispitanika smatra da je u porastu, a 10,4% u opadanju.
17. U proseku jedan od dvanaest (8,5%) preduzetnika u Crnoj Gori navode da nisu imali značajna ulaganja u prethodnih 12 meseci zbog straha od kriminala.

Na osnovu istraživanja uticaja mita i kriminala na privatna preduzeća u 2013. godini u BIH, došlo se do sledećih zaključaka (*UNODC, Poslovanje korupcija i criminal u Bosni i Hercegovini, 2013., str. 11-12. Kancelarija Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala, preuzeto sa www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Prevod_izvjestaja_BHS_fina_za_stampu_ispravljeno.pdf, dostupno dana 01.06.2015.*):

- Poslovni predstavnici u Bosni i Hercegovini su naveli korupciju kao šestu najznačajniju prepreku za poslovanje, odmah posle visokih poreza, komplikovanih poreskih zakona, političke nestabilnosti, propisa o radu i ograničenog pristupa finansiranju.
- Približno dve trećine (65,2%) preduzeća ostvarilo je najmanje jedan kontakt s javnim službenikom tokom 12 meseci koji su prethodili istraživanju.
- Stopa prisutnosti podmićivanja među preduzećima koja su imala kontakt s javnim službenicima u tom periodu je 10,4%.
- Preduzeća koja su dala mito, u proseku su 6,6 puta dala mito javnim službenicima tokom 12 meseci koji su prethodili istraživanju.
- Postoje varijacije u prisutnosti podmićivanja u raznim poslovnim sektorima u Bosni i Hercegovini: građevinski sektor (15%), sektor transporta i skladištenja (11,1%), trgovina na veliko i malo (9,9%), usluge smeštaja i ishrane (88,8%) i proizvodnja, snabdevanje električnom energijom, plinom i vodom (6,2%).
- Gotovo polovina mita (46,6%) isplaćena je u novcu u Bosni i Hercegovini.

- U više od dve trećine (70,2%) slučajeva radi se o mitu koje je javni službenik eksplicitno (26,8) ili implicitno (20,4%) zatražio. U preostalih 23% slučajeva, mito je dato nakon zahteva treće strane. U 15,8% slučajeva poslovni predstavnik je dobrovoljno ponudio mito.
- Više od polovine (53,3%) svih mita u Bosni i Hercegovini preduzeća su isplatila pre usluge, dok je približno 17,1% mita isplaćeno nakon što je usluga izvršena.
- Glavna svrha plaćanja mita je da se ubrza procedura i da se omogući okončanje procedure (17,4%).
- Službenoj vlasti prijavljen je jedan od 16 (6,6%) slučajeva podmićivanja koja su počinila preduzeća u Bosni i Hercegovini.
- Prisutnost podmićivanja među poslovnim subjektima u Bosni i Hercegovini iznosi 1,7%.
- Preduzeća u Bosni i Hercegovini su u različitoj meri su pogođena raznim oblicima kriminala: 12-mesečna stopa prisutnosti poslovne prevare iznosi 7,1% za prevare stranih lica, 5,8% za provale, 2,5% za vandalizam, 0,8% za krađu motornih vozila i 0,7% za iznuđivanje.
- Udeo svake vrste kriminala prijavljen policiji kreće se od 91,9% za provale, 89,7% za krađu motornih vozila, 72,9% za vandalizam, 21,7 posto za slučajeve iznuđivanja i 17,4% za prevare stranih lica.
- Sedam od deset (70,1%) preduzeća u Bosni i Hercegovini koristi najmanje jednu sigurnosnu meru zaštite protiv kriminala.
- Većina poslovnih predstavnika (64,7%) smatra da je rizik za njihova preduzeća ostao stabilan u poređenju sa prethodnih 12 meseci, više od jednog od deset (11,5%) smatra da je rizik u porastu a 15,7% smatra da je u padu.
- U proseku 8,5% preduzeća u Bosni i Hercegovini navodi da nisu izvršili velika ulaganja u prethodnih 12 meseci zbog straha od kriminala.

VI. Krivični Zakonik Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske

Na osnovu **Krivičnog Zakonika Crne Gore**, privredni kriminal obuhvata sledeće kriminalne radnje (*Krivični Zakonik Crne Gore "Službeni list Republike Crne Gore", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list Crne Gore", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 i 56/2013.*):

- Falsifikovanje novca
- Falsifikovanje hartija od vrednosti
- Falsifikovanje i zloupotreba kreditnih kartica i kartica za bezgotovinsko plaćanje
- Falsifikovanje znakova za vrednost
- Izdavanje čeka i sredstava bezgotovinskog plaćanja bez pokrića
- Utaja poreza i doprinosa
- Krijumčarenje
- Nedozvoljeno bavljenje privrednom, bankarskom, berzanskom i delatnošću osiguranja
- Izdavanje hartija od vrednosti bez pokrića
- Pranje novca
- Povreda ravnopravnosti u vršenju privredne delatnosti
- Zloupotreba monopolističkog položaja
- Neovlašćena upotreba tuđe firme
- Prouzrokovanje stečaja
- Prouzrokovanje lažnog stečaja
- Oštećenje poverioca
- Zloupotreba ovlašćenja u privredi
- Primanje mita u privrednom poslovanju
- Davanje mita u privrednom poslovanju
- Narušavanje poslovnog ugleda i kreditne sposobnosti
- Lažan bilans
- Zloupotreba procene
- Odavanje poslovne tajne

- Zloupotreba povlašćenih informacija
- Manipulacija na tržištu hartija od vrednosti ili drugih finansijskih instrumenata
- Onemogućavanje vršenja kontrole
- Nedozvoljena proizvodnja
- Nedozvoljena trgovina
- Obmanjivanje kupaca
- Falsifikovanje znakova za obeležavanje robe

Korupcija i ostali oblici kriminala u Crnoj Gori predstavljaju veliku prepreku privatnim preduzećima, a samim tima imaju negativan efekat na privatno ulaganje. Značajan procenat poslovnih subjekata plaća mito državnim službenicima više puta tokom godine, a poslovni subjekti u sektoru transporta i skladištenja su najviše izloženi podmićivanju uz poslovne subjekte iz sektora usluga smeštaja i ishrane. Državni službenici kod kojih je najveći rizik od podmićivanja u interakciji sa poslovnim subjektima su carinski službenici, službenici zaposleni u katastru, opštinski službenici, poreski službenici i inspektori.

U **BIH** postoji *Posebni odjel za organizirani kriminal, privredni kriminal i korupciju (Posebni odjel II)* koji je uspostavljen je formiranjem Tužilaštva Bosne i Hercegovine 2003. godine u čijoj se nadležnosti nalazi procesuiranje počinilaca krivičnih dela iz oblasti organizovanog kriminala, korupcije i privrednog kriminala, u skladu sa zakonima BIH. Tu spadaju krivična dela korupcije koja se odnose na zaposlene u institucijama; krivična dela privrednog i finansijskog kriminala, (krivična dela poreske utaje, krijumčarenja, carinskih prevara i pranja novca, dela organizovanog kriminala, uključujući ali i ne ograničavajući se na dela međunarodne trgovine drogama, trgovine ljudima i slična krivična dela propisana Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine) (preuzeto sa www.tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=2&id=5&jezik=b, dostupno dana 01.06.2015.).

Prema **Krivičnom Zakoniku Bosne i Hercegovine**, kriminalna dela protiv privrede su sledeća (*Krivični Zakonik Federacije BIH* dostupno na www.oss.ba/dokumenti/Krivicni_zakon_FBIH.pdf, dana 01.06.2015.):

- Povreda ravnopravnosti u vršenju privredne delatnosti,
- Nesavesno privredno poslovanje,
- Prouzrokovanje stečaja,

- Lažni stečaj,
- Zloupotreba u stečajnom postupku,
- Oštećenje poverioca,
- Zloupotreba vlasti u privrednom poslovanju,
- Zloupotreba u postupku privatizacije,
- Izrada lažnih bilansa,
- Zloupotreba procene,
- Prevara u privrednom poslovanju,
- Sklapanje štetnog ugovora,
- Stvaranje monopolističkog položaja na tržištu,
- Odavanje i neovlašćeno pribavljanje poslovne tajne,
- Odavanje i korišćenje burzovnih tajnih podataka,
- Krivotvorenje vrednosnih papira,
- Krivotvorenje kreditnih i ostalih kartica bezgotovinskog plaćanja,
- Krivotvorenje znakova za vrednost,
- Krivotvorenje znakova za obeležavanje robe, mera i utega,
- Izrada, nabavka, posed, prodaja i davanje na upotrebu sredstava za krivotvorenje,
- Krivotvorenje ili uništenje poslovnih ili trgovačkih knjiga ili isprava,
- Povreda pronalazačkog prava,
- Neovlašćeno korišćenje tuđeg modela i uzorka,
- Neovlašćena upotreba tuđeg preduzeća,
- Obmana kupaca,
- Nedoovoljena trgovina zlatnim novcem i zlatom,
- Nedoovoljena trgovina,
- Obmana pri dobijanju kredita ili drugih pogodnosti,
- Nedoovoljeno bavljenje bankarskom delatnošću,
- Nedoovoljena proizvodnja,
- Zloupotreba čeka i kartice,
- Pranje novca,

- Utaja poreza,
- Lažna poreska isprava,
- Nepravilno izdvajanje sredstava pravnih osoba,
- Podnošenje lažne poreske prijave,
- Sprečavanje poreskog službenika u obavljanju službene radnje,
- Napad na poreskog službenika u obavljanju službene dužnosti.

Država Bosna i Hercegovina obzirom na svoje specifično ustavno ustrojstvo, teritorijalnu podjelu kako u pravnom tako i u ekonomskom pogledu predstavlja veoma pogodno područje za privredni kriminal i pranje novca. Pored toga što je ovakvo ustavno ustrojstvo Federacije veoma komplicirano, Federacija često svoje propise i procedure provodi kroz dualni sistem zbog nepostizanja zajedničkih političkih interesa. Programi za rešavanje pitanja sprečavanja privrednog kriminala i pranja novca su veoma složeni i zahtevaju visok stepen stručnosti i međusobne koordinacije organa nadležnih za sprovođenje zakona. Bosna i Hercegovina je veoma plodno tlo za razne kriminalne radnje koje imaju za cilj nezakonito sticanje imovinske koristi, koja se zatim nastoji legalizirati to jest oprati kroz razne segmente privrede.

Prema Krivičnom Zakoniku, krivična dela protiv privrede u **Republici Hrvatskoj** su sledeća (www.zakonipropisi.com/hr/zakon/kazneni-zakon/dvadeset-cetvrta-glava-kaznena-djela-protiv-gospodarstva, dostupno dana 01.06. 2015.):

- Zloupotreba poverenja u privrednom poslovanju,
- Prevara u privrednom poslovanju,
- Povreda obaveze vođenja trgovačkih i poslovnih knjiga,
- Povreda prava poverilaca u ekonomskom poslovanju,
- Pogodovanje poverilaca,
- Primanje i davanje mita u postupku stečaja,
- Primanje mita u ekonomskom poslovanju,
- Davanje mita u ekonomskom poslovanju,
- Zloupotreba u postupku javne nabave,
- Zavaravajuće oglašivanje,
- Utaja poreza ili carine,

- Izbegavanje carinskog nadzora,
- Subvencijska prevara
- Zloupotreba povlašćenih informacija
- Zloupotreba tržišta kapitala
- Neovlašćena upotreba tuđe kompanije,
- Odavanje i neovlašćeno pribavljanje poslovne tajne,
- Nedozvoljena proizvodnja,
- Nedozvoljena trgovina, i
- Pranje novca.

Krivična dela maloletnih i punoletnih lica u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj

a) Statistički podaci Crna Gora

U toku 2014. godine, u Crnoj Gori podnešene su 236 prijave protiv maloletnih lica, učinilaca krivičnih dela, što je za 5,4% više nego u 2013. godini. Učešće osoba ženskog pola je 4,2%. Broj optuženih maloletnih osoba u odnosu na prethodnu godinu je za 2,9% manji, a broj osuđenih osoba je za 3,9% manji. Kod optuženih maloletnih lica učešće osoba ženskog pola je 5,2%, dok je to učešće kod osuđenih maloletnih lica 4%. Za krivična dela protiv imovine, koja su u 2014. godini bila najzastupljenija, udeo prijavljenih iznosi 55,5%, udeo optuženih iznosi 52,2%, a udeo osuđenih iznosi 54,8% (*Republički zavod za statistiku Crne Gore*).

Godina	Prijavljeni			Optuženi			Osuđeni		
	ukupno	ženski	muški	ukupno	ženski	muški	ukupno	ženski	muški
2000	264	20	244	133	3	130	98	1	97
2001	348	17	331	136	4	132	101	3	98
2002	157	3	154	83	3	80	70	3	67
2003	209	10	199	126	7	119	114	4	110

2004	194	10	184	101	3	98	91	3	88
2005	212	9	203	128	5	123	109	3	106
2006	286	10	276	215	2	213	208	2	206
2007	314	12	302	194	8	186	148	7	141
2008	302	17	285	211	9	202	192	9	183
2009	310	22	288	276	14	262	254	12	242
2010	316	17	299	196	9	187	177	9	168
2011	240	12	228	166	8	158	154	7	147
2012	207	10	197	126	9	117	118	8	110
2013	224	9	215	138	3	135	130	3	127
2014	236	10	226	134	7	127	126	5	121

Tabela 4 – Maloletni učinioci krivičnih dela po polu, 2000-2014

Izvor: Monstat, Odsek statistike demografije, obrazovanja, kulture i pravosuđa

U 2014. godini bilo je 5.059 prijavljenih poznatih punoletnih počinilaca krivičnih dela, što je za 9,7% više nego u 2013. Učešće osoba ženskog pola je 12,6%. Broj nepoznatih učinilaca krivičnih dela je 2 098, odnosno 29,3%. Broj optuženih osoba u odnosu na prethodnu godinu manji je za 7,3%, a broj osuđenih osoba manji je za 5,7%. Učešće optuženih punoletnih lica ženskog pola je 9,9%, a osuđenih punoletnih lica ženskog pola je 9,5%. Za krivična dela protiv imovine, koja su u 2014. bila najzastupljenija, udeo prijavljenih iznosi 23%, udeo optuženih iznosi 21,9%, a udeo osuđenih iznosi 21,9% (*Republički zavod za statistiku Crne Gore*).

Godina	Prijavljeni				Optuženi			Osuđeni		
	ukupno	poznati	ženski	muški	ukupno	ženski	muški	ukupno	ženski	muški
2000	6 637	3 961	275	3 686	2 710	170	2 540	2 430	129	2 301
2001	6 326	3 824	278	3 546	2 816	195	2 621	2 400	195	2 205
2002	5 453	3 521	275	3 246	2 184	122	2 062	1 873	101	1 772
2003	6 094	3 710	228	3 482	2 763	181	2 582	2 450	154	2 296
2004	7 297	4 240	309	3 931	2 340	168	2 172	2 003	138	1 865
2005	9 081	5 955	407	5 548	2 914	197	2 717	2 424	155	2 269

2006	7 654	4 967	378	4 589	3 901	358	3 543	3 113	304	2 809
2007	7 167	4 755	374	4 381	3 576	233	3 343	3 099	204	2 895
2008	7 508	5 652	529	5 123	4 674	352	4 322	4 212	317	3 895
2009	7 699	5 985	553	5 432	5 809	416	5 393	5 229	360	4 869
2010	7 288	5 847	646	5 201	4 494	360	4 134	3 828	288	3 540
2011	6 706	5 061	590	4 471	3 695	305	3 390	3 205	254	2 951
2012	7 913	5 610	759	4 851	3 038	247	2 791	2 664	200	2 464
2013	6 197	4 613	577	4 036	2 744	273	2 471	2 450	222	2 228
2014	7 157	5 059	636	4 423	2 543	253	2 290	2 310	219	2 091

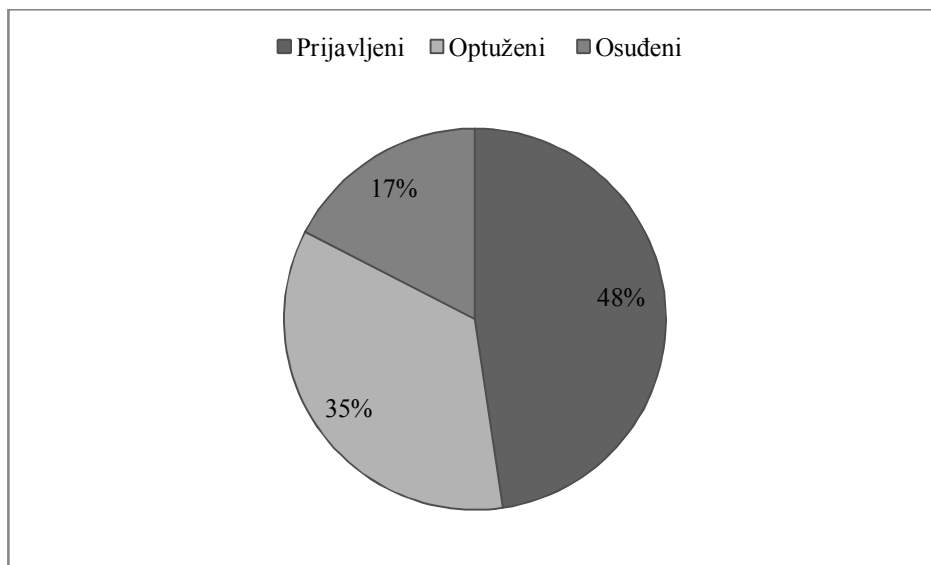
Tabela 5 - Punoletni učinioi krivičnih dela po polu, 2000-2014

Izvor: Monstat, Odsek statistike demografije, obrazovanja, kulture i pravosuđa

b) Statistički podaci BiH

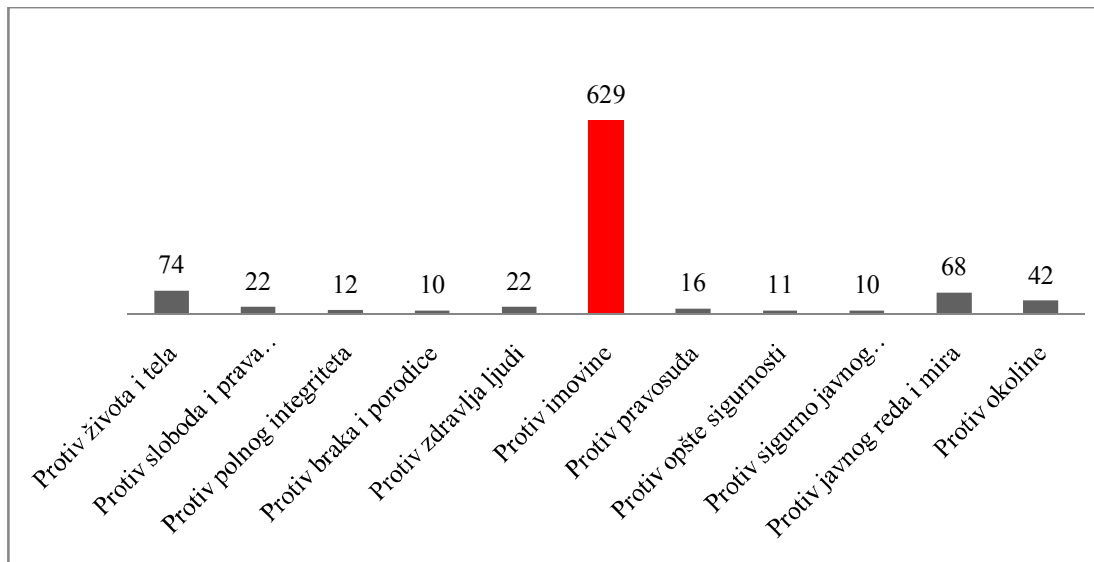
U 2013. godini tužilaštva u Bosni i Hercegovini rešila su 916 izveštaja (prijava) o počinjenom krivičnom delu za maloletne osobe, od čega po vrstama odluke 39 % je odbačenih prijava, 15,9 % pripremni postupak obustavljen i 45,1 % slučajeva gde je podnesen predlog za izricanje sankcije. U istom periodu, donešeno je 670 odluka (optužbi), što je 73,1 % u odnosu na broj prijavljenih maloletnih slučajeva. Ukupan broj osuđenih maloletnih osoba je 335, što je 36,5 % u odnosu na broj prijavljenih. Izrečeno je 335 kaznenih sankcija i to odgojnih mera u 99,1 % slučajeva, a kazna maloletničkog zatvora u 0,9 % (*Agencija za statistiku BiH* www.bhas.ba/saopstenja/2015/KRIM_PUN_2013_bos.pdf, dostupno dana 01.06.2015).

Grafik 1 – Maloletni počinioci krivičnih dela u 2013. u BiH

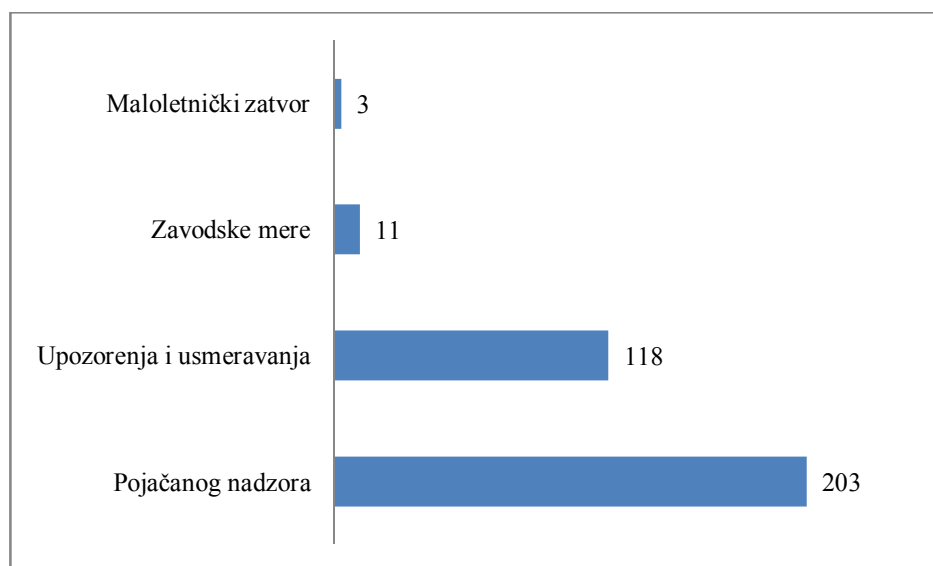
Izvor: Preuzeto sa: Agencija za statistiku BiH
www.bhas.ba/saopstenja/2015/KRIM_MAL_2013_bos.pdf dostupno dana 01.06.2015.

Grafik 2 – Prijavljena maloletna lica – Izveštaj prema vrstama krivičnog dela, 2013.

Izvor: Preuzeto sa: Agencija za statistiku BiH
www.bhas.ba/saopstenja/2015/KRIM_MAL_2013_bos.pdf dostupno dana 01.06.2015.

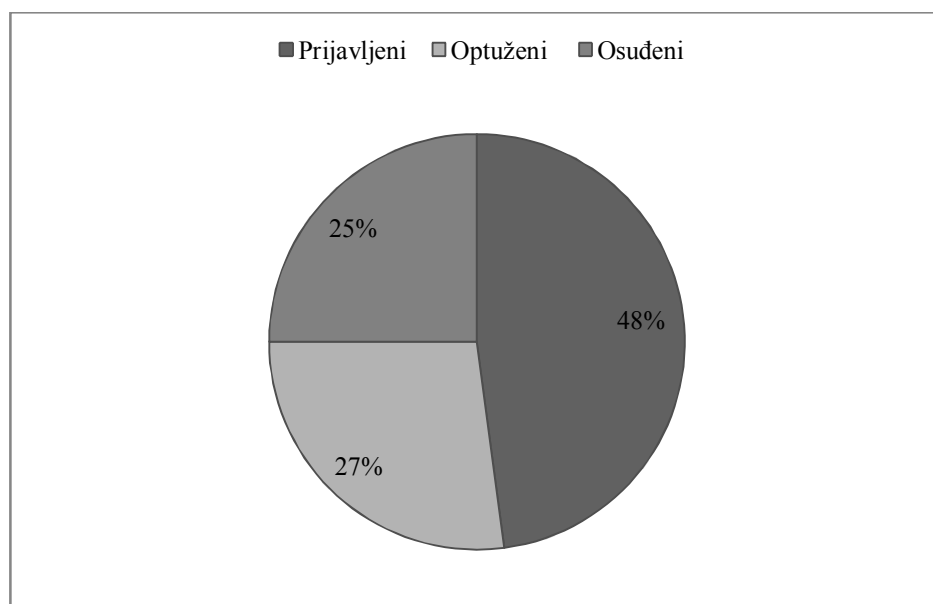
Grafik 3 – Izrečene krivične sankcije za maloletnike, 2013. godina

Izvor: *Preuzeto sa: Agencija za statistiku BiH*
www.bhas.ba/saopstenja/2015/KRIM_MAL_2013_bos.pdf, dostupno dana 01.06.2015.

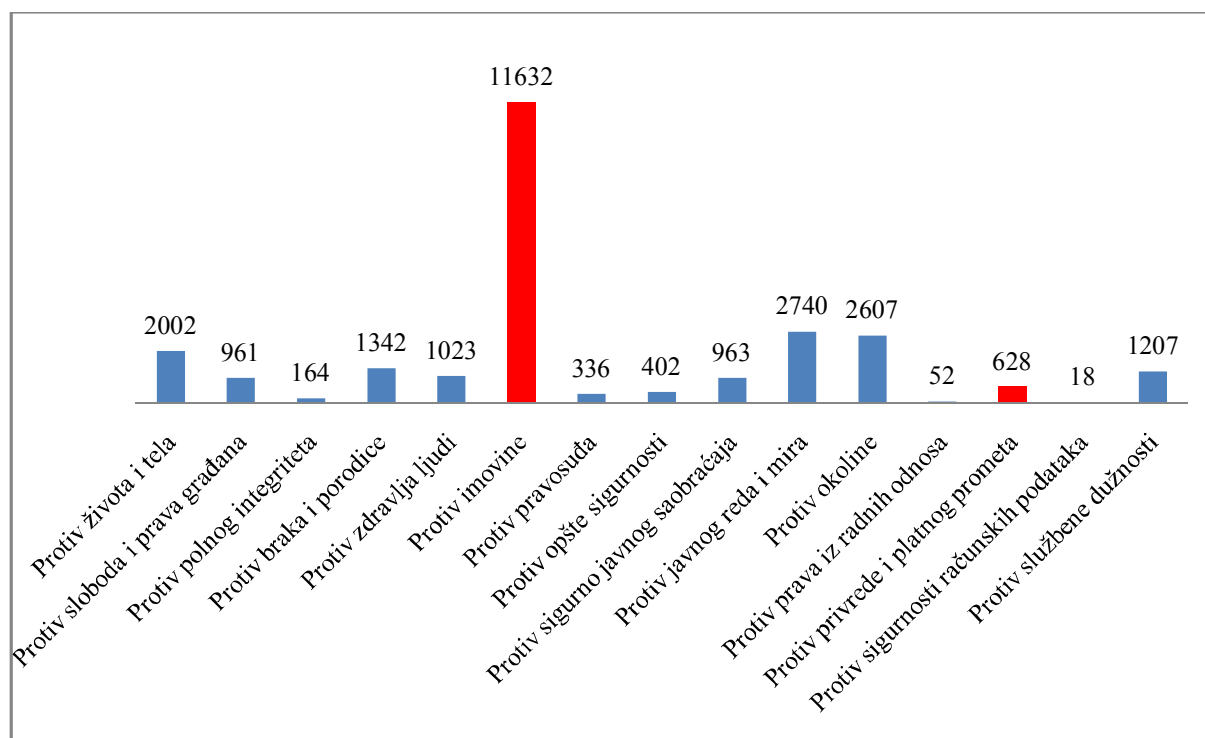
U 2013. godini tužilaštva u Bosni i Hercegovini rešila su 26.077 izveštaja (prijava) o počinjenom krivičnom delu za punoletne osobe. Od ukupnog broja prijava čak 85,5 % odnosi se na već poznate počiniocce, dok 14,5 % na nepoznate počiniocce. Ujedno, od ukupnog broja prijavljenih 94,2 % odnosi se na prijavljene muškarce. U istom periodu, donešeno je 14.765 odluka (optužbi), što je u odnosu na prijave 56,6 %. Ukupan broj osuđenih punoletnih osoba je 13.599. Od ukupnog broja osuđenih 94,6 % sudskih presuda izrečeno je muškarcima. Imovinska krivična dela bila su najbrojnija. Kod prijavljenih osoba udeo imovinskih krivičnih dela u odnosu na ukupan broj iznosio je 44,6 %, a kod optuženih 40,6 % i osuđenih 41 % (*Agencija za statistiku BiH* www.bhas.ba/saopstenja/2015/KRIM_PUN_2013_bos.pdf, dostupno dana 01.06.2015).

Grafik 4 – Punoletnipočinioci krivičnih dela u 2013. u BiH

Izvor: *Preuzeto sa: Agencija za statistiku BiH*
www.bhas.ba/saopstenja/2015/KRIM_PUN_2013_bos.pdf, dostupno dana 01.06.2015.

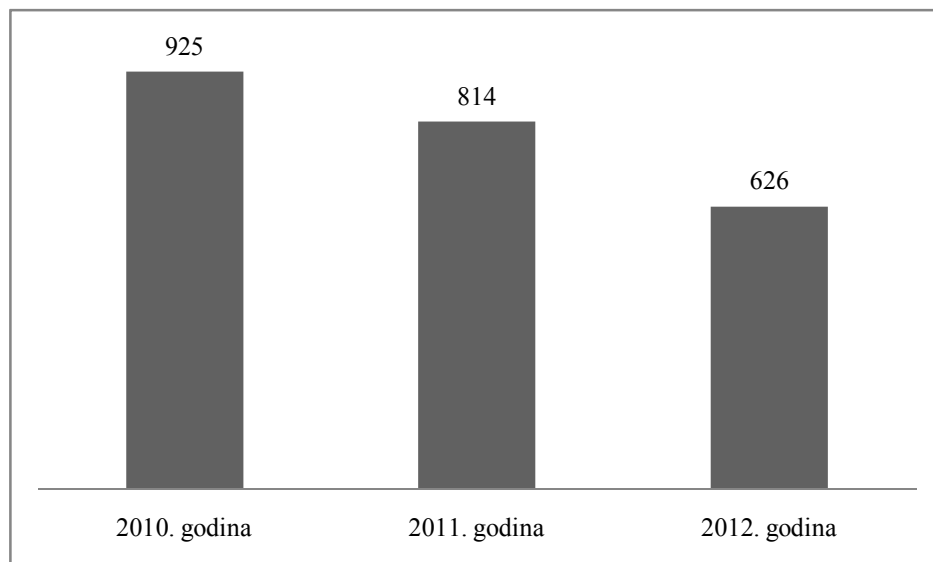
Grafik 5 – Prijavljena punoletna lica – Izveštaj prema vrstama krivičnog dela, 2013.

Izvor: *Preuzeto sa: Agencija za statistiku BiH*
www.bhas.ba/saopstenja/2015/KRIM_PUN_2013_bos.pdf, dostupno dana 01.06.2015.

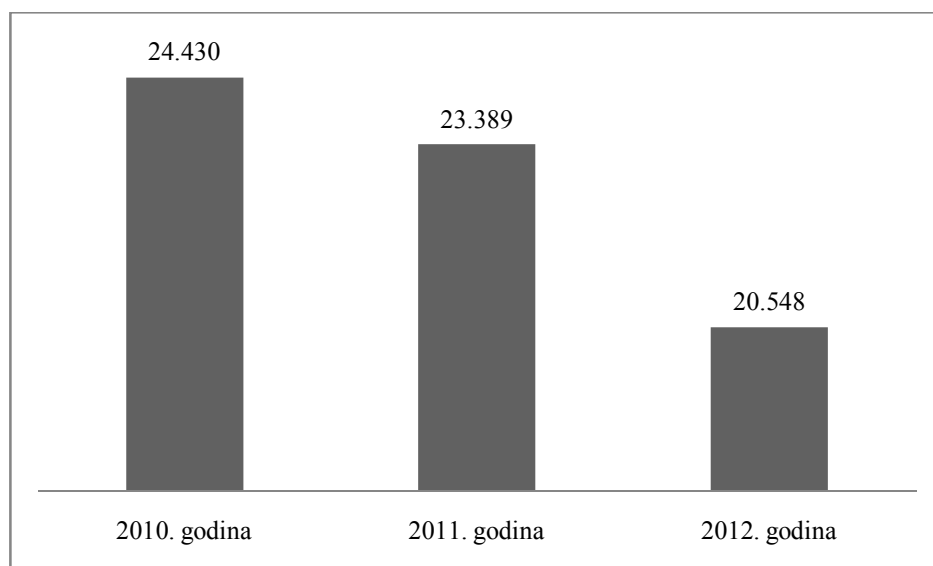
c) *Statistički podaci Hrvatske*

Grafik 6 – Maloletni počinioci dela od 2010. do 2012.

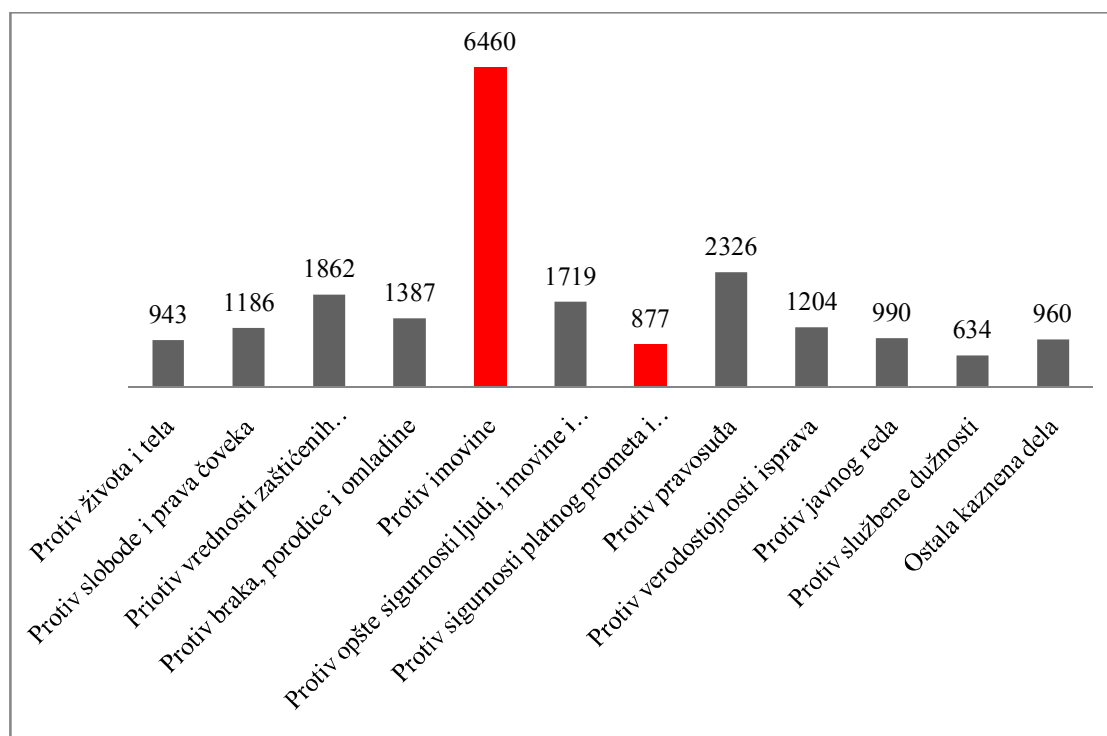
Izvor: Preuzeto sa: Državni zavod za statistiku Hrvatske: www.dzs.hr, dostupno dana 03.06.2015.

Grafik 7 – Punoletni počinioci krivičnih dela od 2010. do 2012

Izvor: Preuzeto sa: Državni zavod za statistiku Hrvatske: www.dzs.hr, dostupno dana 03.06.2015.

Grafik 8 – Punoletni počinioci po grupama kaznenih dela u 2012.

Izvor: Preuzeto sa: Državni zavod za statistiku Hrvatske: www.dzs.hr, dostupno dana 03.06.2015.

VII. Zaključak

Na početku rada postavili smo hipotezu o privrednom kriminalu. Uslovi za hipotezu su da:

- Mora biti primenljiva na problemu
- Mora biti jasna, nedvosmislena
- Mora biti proverljiva

Primenom metodologije društvenih istraživanja, imali smo istraživački problem. To je problem koji traži odgovor. On mora imati svoj teorijski značaj, a njegovo rešenje zahteva upotrebu istraživačkih metoda. Odlike istraživačkih problema su:

- Relevantnost
- Preciznost
- Nedovoljna istraženost
- Proverljivost

Daljim istraživanjem, odlučili smo se za istraživački pristup koji se odnosi na kvantitativna istraživanja, odnosno oslonili smo se na zvanične statističke podatke. Analizirajući sve prethodno navedeno, dolazimo do zaključka da je pojam privrednog kriminala sve kompleksniji i zahtevniji kroz vreme. Možda je ključni pojam zapravo siromaštvo kod ljudi, koje ih podstiče na kriminalne radnje, što dalje dovodi do sive ekonomije i šteti državnoj kasi.

Korupcija je takođe jedan od faktora koji dovodi u vezu siromaštvo i moć, kao i zloupotrebu službenog položaja. Kriminala će uvek biti, što samo treba biti motivacija institucijama za borbu protiv kriminala da učvrste saradnju i udruže snage sa ostalim relevantnim institucijama kako bi funkcionisali kao tim, i u što većoj meri suzbili privredni kriminal. Takođe, zakon o privrednom kriminalu, kroz Krivični zakonik treba biti jasnije definisan.

Krivični zakonik Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske sadrži skoro slične kriminalne radnje protiv privrede. Kriminal predstavlja veliku prepreku privatnim preduzećima i ima negativan efekat na privatna ulaganja. Iako postoje zakonske regulative koje regulišu svaku kriminalnu radnju protiv privrede, ipak to nije dovoljno da se one zaustave. Zakonska regulativa je jedan od načina da se suzbije kriminal.

Privredni kriminal u zemljama Zapadnog Balkana uzima sve većeg maha. Privredni kriminal se nalazi među prvim oblicima organizovanog kriminala u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i

Hrvatskoj. Najveća kriminalna dela jesu izbegavanje plaćanja poreza i drugih doprinosa na štetu državnog budžeta i pranje novca u ovim zemljama. Jedan od velikih problema jeste pranje novca kada govorimo o organizovanom kriminalu, a pored toga tu su i krivična dela protiv pojedinaca i krivična dela protiv domaćinstava.

U Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini najveći oblici kriminala su korupcija i mito. U Crnoj Gori uticaj korupcije je najviši kod poslovnih subjekata i to predstavlja prepreku za obavljanje biznisa. Što se tiče mita, više od 1/3 se plaća u gotovini i ono se traži od strane državnog službenika ili preko treće strane u ime zvaničnika. U Crnoj Gori korupcija je peta, a u Bosni šesta najznačajnija prepreka za poslovanje. U Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hrvatskoj posle korupcije i mita, ove zemlje su pogođene raznim oblicima prevara, kao što su prevare stranih lica, provale, vandalizam, krađa motornih vozila i iznuđivanje. Većina preduzeća u ovim zemljama koriste najmanje jednu sigurnosnu meru zaštite protiv kriminala.

U današnje vreme informacione tehnologije se sve više i više razvijaju i samim tim se povećava bezbednost zaštite informacija preko Interneta, što dovodi da se istraže mogućnosti pranja novca putem Interneta i da se zloupotrebe informacione tehnologije. Da bi se obezbedila bezbedna orijentacija naše zemlje i susednih zemalja potrebne su značajne aktivnosti nacionalnih vlada i demokratskih institucija, a samo donošenje Zakona o suzbijanju pranja novca predstavlja prvi čin suzbijanja pranja novca. Veliki razvoj informacionih tehnologija, Interneta, elektronskog poslovanja, elektronske trgovine i ostalih elektronskih usluga su dovele do toga da se zloupotrebe informacione tehnologije i da se dođe do prevara putem ovih mreža. Ovo predstavlja jedan od velikih problema u zemljama Zapadnog Balkana, u okviru pranja novca. Da bi se naša zemlja i ostale zemlje Zapadnog Balkana suprotstavile pranju novca, nadležni organi moraju da preduzme određene aktivnosti, mere i radnje kako bi se zaštitila vitalna vrednost i nacionalna zaštita zemalja. Zaštita ne mora da predstavlja određenu organizaciju koja bi preduzimala aktivnosti iz oblasti javne i državne bezbednosti. Da bi se organizovala zaštita potrebno je da se ostvari funkcija integralne zaštite nacionalnih interesa. Sistem suprotstavljanju pranja novca jeste novi sistem zaštite, a njegov cilj je da otkrije ko čini kriminalna dela i da na što efikasniji način zaštititi državu od pranja novca i finansiranja terorizma.

U 2014. godini u Crnoj Gori vidimo 236 prijave protiv maloletnih lica, a 5.059 protiv punoletnih. U Bosni je veći broj prijave maloletnih lica nego u Crnoj Gori i to 916 prijava, a za punoletna lica 26.077 prijavljenih krivičnih dela. Što se tiče Hrvatske ovaj broj se smanjivao od 2010. da je

po poslednjim podacima 626 prijava za maloletna lica, a 20.548 za punoletna lica. U Srbiji je 3.844 maloletnih lica, a punoletnih 91.411, što je više nego u Crnoj Gori, Bosni i Hrvatskoj. Na osnovu ovih podataka može se zaključiti da je Srbija na prvom mestu po broju počinjenih krivičnih dela.

VIII. Literatura

Knjige :

1. Andrić, M., Krsmanović, B., Jakšić, D., 2004. Revizija – teorija i praksa. Subotica: Ekonomski fakultet.
2. Gidens, E. Sociologija, Beograd, 2007. Centar za izdavačku delatnost,
3. Grozdana, B., 2014. Uloga forenzičkog računovodstva u detekciji računovodstvenih prevara. FINIZ, Univerzitet Singidunum, Zbornik radova, 128-130.
4. Jeremić, Lj., Ivaniš, M., Osnovi finansija, Beograd, 2005, Univerzitet Singidunum
5. Knežević, G., Analiza finansijskih izveštaja, Beograd, 2012. Univerzitet Singidunum
6. Kotler P., Keller K.L., Marketing Management, 14th edition, 2012. Upper Saddle River, Prentice Hall, New Jersey,
7. Krasulja, D., Ivanišević, M., Poslovne finansije, Beograd, 2001. Ekonomski fakultet
8. Krivični Zakonik Crne Gore "Službeni list Republike Crne Gore", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list Crne Gore", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 i 56/2013.)
9. Krivični zakonik Republike Srbije,
10. Mc Donald M., Morris, P., Marketing plan, Beograd, 2004. Marketing u stripu, Communis
11. Miljević, M., Metodologija naučnog rada, Pale, 2007., Filozofski fakultet-Univerzitet u Istočnom Sarajevu,
12. Miroslava, G., 2013. Forenzička revizija nasuprot tradicionalnoj eksternoj reviziji. Sarajevo: Ekonomski fakultet.
13. MUP Republike Srbije: www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/izvestaji.h,
14. Pejić, L., Radovanović, R., Stanišić, M., Ocena boniteta društva, Beograd, 1991. Privredni pregled
15. Pešić, M., Sociologija, Beograd, 2006. Univerzitet Singidunum,
16. Petrović, Z., Finansijsko izveštavanje, Beograd, 2011. Univerzitet Singidunum,
17. Petrović, Z., Upravljačko računovodstvo, Beograd, 2011. Univerzitet Singidunum,
18. Petrović, Z., Računovodstvo, Beograd, 2010. Univerzitet Singidunum,

19. Porter, M., Konkurentska prednost: ostvarivanje i očuvanje vrhunskih poslovnih rezultata, Adidžes, Novi Sad, 2007
20. Privredni savetnik 2012-2013,
21. Privredni savetnik 2012-2013,
22. Republički zavod za statistiku Republike Srbije, publikacije i izveštaji www.webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=146,
23. Republički zavod za statistiku Republike Srbije, publikacije i izveštaji www.webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=146,
24. Savez računovođa i revizora Srbije, 2005. Međunarodni standardi i saopštenja revizije. Beograd.
25. Službeni glasnik 2012-2013,
26. Stakić, B., Barać, S. Međunarodne finansije, Beograd, 2007, Univerzitet Singidunum,
27. Stanišić, M. Metodologija revizije, Beograd, 2006, Univerzitet Singidunum,
28. Stanišić, M. Revizija, Beograd, 2012. Univerzitet Singidunum,
29. Stanišić, M., Međunarodni standardi revizije, Beograd, 2010, Univerzitet Singidunum
30. Stanišić, M., Metodologija revizije, Beograd, 2010, Univerzitet Singidunum
31. Tomašević, V., Profesionalni razvoj i poslovne veštine, Beograd, 2007, Univerzitet Singidunum
32. Zakon o budžetu 2010.

Internet:

1. www.mup.gov.rs (dostupno dana 03.03.2015.)
2. www.novosti.rs (dostupno dana 01.04.2015.)
3. www.webrzs.stat.gov.rs (dostupno dana 03.03.2015.)
4. www.mup.gov.me, (dostupno dana 29.05.2015.)
5. www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Montenegro_Business_Corruption_report_MONT.pdf (dostupno dana 29.05.2015.)
6. www.tuzilastvobih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=2&id=5&jezik=b (dostupno dana 01.06.2015.)

7. www.oss.ba/dokumenti/Krivicni_zakon_FBIH.pdf (dostupno dana 01.06.2015.)
8. www.zakonipropisi.com/hr/zakon/kazneni-zakon/dvadeset-cetvrta-glava-kaznena-djela-protiv-gospodarstva (dostupno dana 01.06.2015.)
9. www.monstat.org Republički zavod za statistiku Crne Gore
10. www.bhas.ba/saopstenja/2015/KRIM_PUN_2013_bos.pdf (dostupno dana 01.06.2015.)
11. www.dzs.hr (dostupno dana 03.06.2015.)